

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ ТА АСПІРАНТІВ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ОГЛОБЛИНА

УКРАЇНСЬКЕ ІСТОРИЧНЕ ТОВАРИСТВО

МИСТЕЦТВО ВИКЛАДАННЯ: ЗОЛОТІ ЗЕРНА ДОСВІДУ

педагогічний щорічник

ВИПУСК 1

Острого
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2019

Засновник:

*Наукове товариство студентів та аспірантів імені Олександра Оглоблина
факультету міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія»*

УДК 373.5.016
ББК 74.26
М 63

*Рекомендовано до друку радою факультету міжнародних відносин
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 4 від 20 листопада 2019 року)*

Редакційна колегія: **Мартинюк Назар** (голова), **Поліщук Ірина** (заступник голови), **Ющук Тетяна** (відповідальний секретар), **Годжал Світлана**, **Гаврилюк Денис**, **Закотюк Назарій**.

Рецензенти:

Атаманенко А. Є., доктор історичних наук, професор, директор НДЦ «Інститут досліджень української діаспори імені професора Любомира Винара», декан факультету міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія»;

Августюк М. М., кандидат психологічних наук, старший викладач, заступник декана з наукової роботи факультету міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія»;

Малецька Т. В., кандидат педагогічних наук, учитель історії вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист Острозького навчально-виховного комплексу «Школа І–ІІІ ступенів – гімназія» Острозької міської ради Рівненської області;

Бученко Л. Б., учитель історії та правознавства вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель Новоселицької загальноосвітньої школи І–ІІІ ступенів Полонської міської ради об'єднаної територіальної громади Хмельницької області.

Мистецтво викладання: золоті зерна досвіду : педагогічний щорічник / ред. кол.: Мартинюк Н. (гол.), Поліщук І., Ющук Т. та ін. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2019. Вип. 1. 56 с.
DOI 10.25264/20.11.2019

До збірника включено плани-конспекти уроків з історії, правознавства, курсу «Громадянська освіта», етики, основ християнської етики, мистецьких предметів, які будуть корисними для прочитання не лише вчителям суспільно-гуманітарних, художньо-естетичних дисциплін, а й адміністраторам закладів освіти.

За точність викладеного матеріалу, фактів, імен, географічних назв та посилань несуть відповідальність автори публікацій.

Для педагогів, керівників освітніх установ, працівників методичної служби, студентів та усіх, хто цікавиться викладанням предметів суспільно-гуманітарного й художньо-естетичного циклів.

УДК 373.5.016
ББК 74.26

© Наукове товариство студентів та аспірантів
імені Олександра Оглоблина
© Українське Історичне Товариство
© Автори конспектів уроків, 2019

Зміст

ПЕРЕДМОВА	5
-----------------	---

Історія України

Антонюк Ліана Леонідівна

План-конспект уроку історії України для 5 класу. Тема: Минуле в пам'ятках історії	6
---	---

Князь Таміла Павлівна

План-конспект уроку історії України для 7 класу. Тема: узагальнення знань з теми «Галицько-Волинська держава»	11
---	----

Бученко Лариса Богданівна

План-конспект уроку історії України для 8 класу. Тема: Наш край у другій половині XVI – першій половині XVII ст. Засідання клубу «Історичний погляд»	15
---	----

Тканова Тетяна Пилипівна

План-конспект уроку історії України для 11 класу. Тема: Наш край в 1945–1953 рр.	21
---	----

Всесвітня історія

Мартинюк Назар Анатолійович

План-конспект уроку всесвітньої історії для 7 класу. Тема: Середньовічна культура Західної Європи. Освіта і наука	24
---	----

Малецька Тетяна Володимирівна

План-конспект уроку всесвітньої історії для 9 класу. Тема: Об'єднання Німеччини. Німеччина у 1871–1900 роках	27
--	----

Правознавство.

Курс «Громадянська освіта»

Мартинюк Назар Анатолійович, Бученко Лариса Богданівна

План-конспект уроку правознавства для 9 класу. Тема: Праця неповнолітніх	32
--	----

Швець Сніжана Анатоліївна

План-конспекту уроку з курсу «Громадянська освіта» для 10 класу. Тема: практична робота з теми «Демократичне суспільство та його цінності»	35
--	----

Етика. Основи християнської етики

Ткачова Наталія Олегівна

План-конспект уроку етики для 5 класу.

Тема: Що таке спілкувальна поведінка та мовний етикет40

Ташкевич Людмила Леонідівна

План-конспект уроку для 9 класу.

Тема: Біблійний сюжет на картині Іллі Репіна «Воскресіння дочки Яіра»44

Художньо-естетичні дисципліни

Камінська Майя Володимирівна

План-конспект уроку образотворчого мистецтва для 6 класу.

Тема: Подвійний портрет50

ПЕРЕДМОВА

Перший випуск щорічника «Мистецтво викладання: золоті зерна досвіду» презентує результати педагогічної творчості учителів з різних теренів України. Приємно відзначити той факт, що автори збірника – педагоги-практики з великим досвідом роботи, науковці, які активно займаються самоосвітньою діяльністю, стежать за новинками освітянської ниви, впевнено відповідають викликам сучасної методичної служби та педагогічної науки.

Представлене увазі читача видання демонструє інтерес учительської спільноти до проблем навчання та виховання дітей і молоді в умовах модернізації освітнього середовища. Сучасний педагог – тьютор, модератор, коуч, фасилітатор. Представлений збірник покликаний сприяти обміну досвідом, представленню власних надбань у царині викладання дисциплін суспільно-гуманітарного та художньо-естетичного циклів. Варто вказати, що усі плани-конспекти, надруковані в даному випуску, ілюструють різноманітні типи та форми проведення уроків.

Дякуємо усім педагогам, хто подав свої матеріали, котрі в свою чергу, пройшовши ретельну перевірку й редагування, були відібрані до публікації. У планах створення майбутніх випусків – представлення портретів відомих освітян, конспектів проведення виховних занять, методичних зустрічей, інформування про найважливіші події в галузі реформування шкільної освіти.

Привітаємо наш щорічник із вдалим стартом та побажаймо гарних авторів, процвітання й подальшого успішного лету в напрямку розвитку та поступу вітчизняної педагогічної думки.

З повагою, редколегія

Історія України

Антонюк Ліана Леонідівна,
вчитель історії I категорії
Хмельницька середня загальноосвітня
школа I–III ступенів № 21 Хмельницької області

План-конспект уроку історії України для 5 класу

Тема: Минуле в пам'ятках історії.

Мета:

навчальна:

- розпізнавати історичні пам'ятки та пам'ятники;
- працювати з доступними джерелами інформації, формувати власну думку та вміння її доводити;
- знати пам'ятки історії Хмельниччини.

розвиваюча:

- розвивати навички роботи в колективі;
- розвивати критичне мислення.

виховна:

- виховувати почуття поваги до історичного минулого Батьківщини;
- оберігати пам'ятки історії та культури.

Обладнання:

- Вступ до історії: підручник для 5 кл. закладів загальної середньої освіти / І.Я. Щупак, І.О. Піскарьова, О.В. Бурлака. Київ: УОВЦ «Оріон», 2018. 192 с.;
- мультимедійна презентація та відео, підготовлені учителем до теми уроку;
- мультимедійна дошка, ноутбук.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу.

Форма уроку: словесно-практичний.

Учні мають навчитися (очікувані результати):

- витлумачувати і доречно вживати терміни й поняття: «історична пам'ять», «пам'ятник», «пам'ятки історії»;
- виокремлювати відмінності та спільні риси між пам'ятником та пам'ятками історії;
- знати хто і навіщо створює пам'ятники;
- знати визначні пам'ятки Хмельниччини;
- оцінювати значення пам'яток історії як джерела інформації.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Підготовчий етап (8-10 хв.).

1. Перевірка готовності класу до уроку

Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку. Побажання гарного настрою та нових відкриттів.

2. Активізація пізнавальної діяльності учнів

На цьому етапі уроку використовую гру «Пароль»: учитель пропонує учням назвати по одному важливому слову, яке б відповідало змісту попередньої теми так, щоб слова не повторювалися. Учні називають слова один за одним і сідають на своє робоче місце (*музей, реставрація, експонат, експозиція, експедиція, нумізматики тощо*).

II. Основний етап (25-30 хв.).

1. Оголошення теми, визначення навчальних (очікуваних результатів) уроку; мотивація пізнавальної діяльності учнів

Перегляд відеоролику «Визначні пам'ятки України»:

<https://www.youtube.com/watch?v=TkZcZ112URA>

Що ви побачили у відеоролику? (замок Любарта в Луцьку, Олеський замок, Кам'янець-Подільська фортеця, Острозький замок тощо). В яких з цих місць ви вже побували і що вам там найбільше запам'яталося?

«Чиста дошка» або «tabula rasa»: учитель пояснює, що вислів «tabula rasa» прийшов з латини, де означає буквально чисте місце. Перед початком уроку вчитель звертає увагу дітей на дошку, де написані запитання:

- Що таке пам'ятки історії?
- Чим відрізняється пам'ятка історії та пам'ятник?
- Які пам'ятки історії Хмельницької області відомі вам?
- Хто і навіщо створює пам'ятники?

На ці питання ви зможете дати відповідь на протязі всього нашого уроку. Якщо ви знаходите відповідь, піднімаєте руку, відповідаєте, а я витиратиму. Робота буде успішною, коли на кінець уроку дошка стане чистою.

А зараз подумайте над таким питанням: «Які історичні пам'ятки в Україні ви хотіли б запропонувати відвідати мандрівникам і туристам?».

2. Опрацювання нового навчального матеріалу. Формування та вдосконалення вмінь і навичок

Робота з висловом Сааде:

Ніхто не вічний у світі, все піде.

Але вічне ім'я довго живе.

- Як ви розумієте ці слова?
- А як люди увічнюють пам'ять про події чи особистостей?
- Про кого люди увічнили пам'ять?

Робота з поняттями:

- **Пам'ятник** – споруда для вшанування пам'яті про людей та події.
- **Пам'ятки історії** – визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям і діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів.

Робота з підручником: завдання на синьому тлі на С. 92.

1. На якій з ілюстрацій зображено пам'ятник, а на якій – пам'ятка історії?
2. Як ви думаєте, у чому полягає відмінність між пам'ятками та пам'ятниками історії?

Спільне – історичне джерело.

Відмінне – пам'ятка історії є свідком події, створена у давнину, не завжди є твором мистецтва.

Пам'ятник увіковічує подію, створений сучасниками, є твором мистецтва, є окремою пам'яткою історії.

Україна – держава з багатовіковою історією та культурою. У кожному регіоні є свої визначні пам'ятки – перлини української землі. Це справжній скарб, наша гордість і надбання. До наших днів збереглися середньовічні фортеці, палаци та садиби, стародавні монастирі та храми (у деяких з них і понині проводяться служби), багато інших унікальних архітектурних витворів мистецтва, що навіки прославили своїх майстрів. З усіх куточків земної кулі приїжджають сюди туристи, щоб побачити наші безцінні скарби.

Українська земля славиться природною красою – Карпатськими горами і лісами, Шацькими озерами, сольовими печерами. Безперечно, у кожній країні є свої перлини. Ніхто не відмовляє вас їздити в Туреччину, Єгипет та інші країни. Україна сповнена своїми дивами. Подорожуючи по своїй землі, ми відкриваємо для себе багато нового і цікавого.

Які ви знаєте визначні пам'ятки Хмельницької області? (на екрані з'являються зображення пам'яток Хмельницької області, таких як: Кам'янець-Подільська фортеця, Меджибізький замок, Летичівський замок, Бакота, Печери Кармалюка тощо).

У яких з цих місць ви вже побували і що Вам про них відомо?

Робота з підручником: завдання на синьому тлі на С. 93.

Поясніть, яку інформацію про минуле нашого народу «розповідають» пам'ятки історії (*пам'ятки архітектури*: визначні будівлі, споруди; *пам'ятні місця*: місця, де відбулися значущі події; *музейні експонати*: речі, пов'язані з минулим людства; *твори художньої культури*: художнє відображення моральних цінностей людей; *пам'ятники видатним історичним особам*: для увіковічення події чи особи).

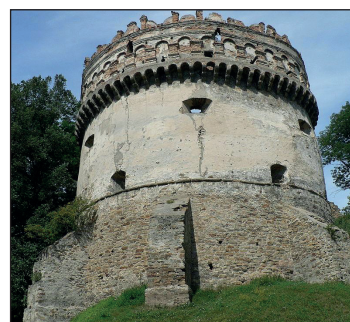
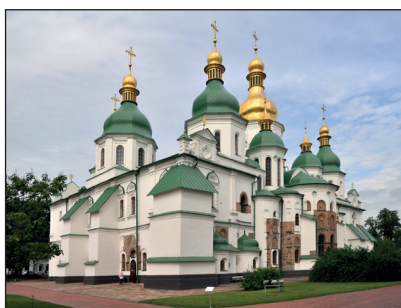
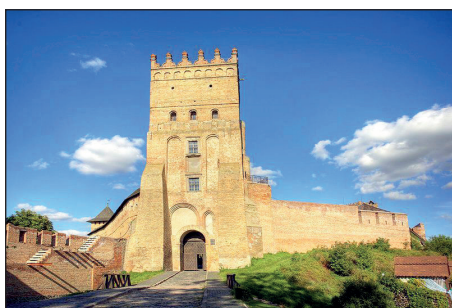
Збереження пам'яток культури та історії – важлива справа. Адже це дає змогу зберегти історичну пам'ять нашого народу – знання та уявлення суспільства про спільне історичне минуле.

Робота з поняттям:

Історична пам'ять – це усі знання та уявлення суспільства про спільне минуле.

Є в нашій країні також пам'ятки, які вважаються надбанням усього людства. Вони внесені до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Розгляньте пам'ятки історії та виберіть ту, яка відноситься до спадщини ЮНЕСКО (*правильна відповідь: Київський Софійський собор*).

Робота з підручником: прочитайте текст «Хто і навіщо створює пам'ятники» на С. 94-96 та заповніть таблицю.

Види пам'ятників	Для чого їх створюють
Скульптурна група	Якщо митець хоче увіковічити в пам'ятникові певні історичні події чи багатьох людей
Тріумфальні арки	На честь переможних воєнних походів
Статуї чи бюсти	Для вшанування пам'яті видатних діячів
Меморіальна дошка	Для вшанування видатного діяча з короткою інформацією про нього, який народився чи певний час жив у населеному пункті
Обеліск	Величні пам'ятники, присвячені людям, які загинули на фронтах Другої світової війни

Розгляньте ілюстрації пам'ятників, які з'явилися на екрані та визначте, які серед них є скульптурною групою, бюстом, статуєю, обеліском.

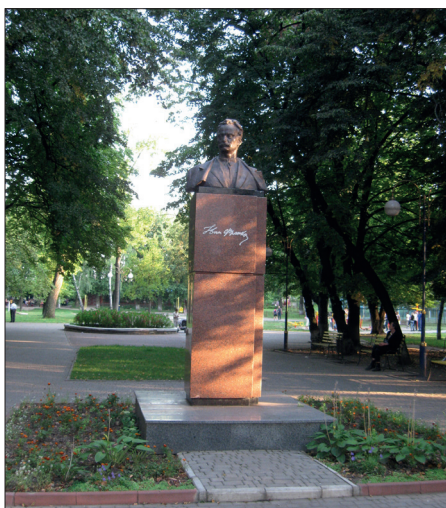
Пам'ятник засновникам Києва (м. Київ)

Меморіал Вічної Слави (м. Хмельницький)

Пам'ятник Богдану Хмельницькому (м. Хмельницький)

Пам'ятник Іванові Франку (м. Хмельницький)

III. Завершальний етап (10-12 хв.).

1. Систематизація, узагальнення вивченого на уроці. Контроль навчальних досягнень

Гра «Дерево пізнання»: учням пропонується до уроку скласти 1-2 запитання, які вони занотують на аркуші у формі листочка з дерева і подають вчителю. Найзмістовніші

запитання вчитель відзначає як запитання-переможці і причіплює їх до дерева пізнання (малюнок на ватмані, прикріплений на дошці). На наступному уроці робота з перевірки засвоєного може відбуватися в межах тієї ж гри: учні «знімають» листочки з дерева, відповідаючи на складені запитання.

2. Підведення підсумків. Рефлексія

Приєм «Знаємо, хочемо дізнатися, дізналися»: вчитель пропонує продовжити речення: «Сьогодні на уроці я дізнався (дізналась).....» (Сьогодні на уроці я дізнався (дізналась), що таке історична пам'ять, історичні пам'ятки, пам'ятник. Хто і навіщо створює пам'ятники).

3. Домашнє завдання

1. Прочитати параграф 17.
2. Виконати міні-дослідження «Пам'ятки історії мого рідного Хмельницького»: оберіть пам'ятку історії чи пам'ятник, що є у Хмельницькому та дослідіть його за зразком, запропонованим у підручнику на С. 96. Представте результат своєї роботи у класі в довільній формі (розповідь, презентація тощо).

Князь Таміла Павлівна,

учитель історії, спеціаліст вищої категорії, учитель-методист
Комунальний заклад «Луцька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 20
Луцької міської ради Волинської області»

План-конспект уроку історії України для 7 класу

Тема: узагальнення знань з теми «Галицько-Волинська держава».

Тип: узагальнення й систематизації знань учнів.

Обладнання: дошка, комп'ютер, мультимедійний проектор; навчально-методичне забезпечення уроку:

1. Програма «Історія України. 5–9 класи», затверджена наказом МОН України від 21.02.2019 № 236.
2. Атласи з історії України. Київ: ТОВ «Видавництво «Мапа», 2004. С. 24.
3. Власов В.С. Історія України. Підручник для 7 класу. Київ: Видавництво «Генеза», 2015. С. 192.
4. Виконані учнями випереджуючі завдання: підготовлені презентації «Пам'ятники Данилу Галицькому в містах України», «Вулиця Данила Галицького в м. Луцьку», «Моя прабабуся Надія Горлицька подарувала місту Луцьку ікону Холмської Божої Матері».
5. Відеозвернення членів клубу «Краяни» до учнів 7 класу з пропозицією підтримати ініціативу щодо присвоєння Надії Горлицькій звання Почесного Громадянина міста Луцька.
6. Данило Галицький. Таємниці однієї перемоги. Документальний фільм / автор сценарію та режисер Тарас Каляндрук. Львів, 2013. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=E3Xhudz1aG8> (дата звернення: 10.10.2019).
7. Завдання від учнів 11 класу: вправа «Хронограф».
8. Набір плакатів з історії Галицько-Волинської держави.

Мета:

навчальна:

- повторити, узагальнити, систематизувати вивчений матеріал з теми «Галицько-Волинська держава»;
- доповнити знання відомостями з історії рідного краю, визначити уроки з минулого.

розвиваюча:

- формувати ключові компетентності (спілкування рідною мовою, математичну соціальну та громадянську, інформаційно-цифрову компетентності), ініціативність;
- формувати предметну історичну компетентність (хронологічну, просторову, інформаційну, логічну, аксіологічну компетентності).

виховна:

- відновлювати історичну пам'ять про державницькі традиції Галицько-Волинської держави, формувати патріотичні почуття.

Очікувальні результати:

- повторення, узагальнення, систематизування, тематичного навчального матеріалу;
- підписання прохання до міського голови членів гуртка «Краяни» щодо присвоєння Надії Горлицькій звання Почесного Громадянина міста Луцька;
- визначення уроків з української історії XII ст. для українців XXI ст.

Міжпредметна інтеграція: з уроками математики, з роботою шкільного історико-краєзнавчого гуртка «Краяни», з шкільними екскурсіями.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Організаційний момент.

Оголошення учням теми, мети, очікуваних результатів уроку. *Епіграфом уроку* служать слова великого українця, класика світового кінематографу Олександра Довженка: «Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців».

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Вправа «мозковий штурм»: учні пригадують і наводять приклади типів історичних джерел, які дають можливість дослідити історію Галицько-Волинської держави.

III. Основна частина уроку.

Оголошення теми і мети уроку.

1. **Пропоную розгадати ребус, який визначить ключове слово теми уроку (держава).**

Закодоване слово

”””

Б = В

Тема: узагальнення з теми «Галицько-Волинська держава».

2. **Метод «Коло ідей»:** учні називають основні ознаки Галицько-Волинської держави (територія, кордони, економіка, політична влада, символіка, мова, релігія, валюта, столиця, військо, форма правління, правителі, незалежна зовнішня політика, незалежна внутрішня політика).

Учні починають визначати уроки історії: Галицько-Волинське князівство є державою, вона – спадкоємиця Русі-України.

3. **Робота з картою. Метод «Картографія»:** вчитель використовує завдання 8 з підручника (С. 154) та блок запитань для роботи з атласом (Атлас, С. 19):

- назвіть час існування і покажіть на карті місце розташування Галицько-Волинської держави;
- порівняйте кордони Галицько-Волинської держави з кордонами сучасної України;
- назвіть і покажіть на карті територію по обох берегах річки Горинь, яка з середини XII століття належала виключно до Волинського князівства (*Погорина*);
- яка історико-географічна область Русі, розташована на захід від середини Бугу, називається сьогодні часто Холмщина. Як названа ця територія в атласі і чому саме така її назва? (*Забужжя*);
- як називалась Північна частина Волинського князівства? У складі якої держави вона перебуває сьогодні? (*Чорна Русь, входить до складу Білорусії*);
- які міста були столицями у Галицько-Волинській державі? (*Володимир-Волинський, Галич, Холм, Львів*);
- чому саме у XIII ст. посилились напади ворогів на Русь? (*розпад Русі*);
- назвіть, які вороги нападали на Галицько-Волинську державу з заходу, покажіть на карті напрями походів;
- від кого небезпека була з півночі, покажіть на карті напрями походів;
- який ворог нападав на Русь зі сходу у 1223 р.?
- де відбулась перша сутичка монгольських і русько-половецьких військ?

- назвіть імена монгольського хана та його полководців, які здійснювали набіги на руські землі;
- як називалась держава монголо-татар що існувала у 1240–1502 рр.?
- чи входила територія Галицько-Волинської держави у склад Золотої Орди?
- по території яких західноєвропейських держав пройшло монголо-татарське військово?
- чому війська ординців не пішли вглиб Європи?
- чи шукали русичі допомоги у сусідніх держав і чи отримали її?

Учні визначають урок з історії: необхідні умови незалежності держави: єдність народу, надійні союзники, міцна армія.

4. Метод «Картинна галерея» з використанням портретів князів: вчитель показує портрет історичного діяча, розповідає про його діяльність, учні визначають ім'я особи, та визначають за підручником (завдання 9, С. 152) відповідне історичне джерело.

- «Книжник, філософ» сам переписував книги (Володимир Василькович);
- переніс столицю князівства до Львова (Лев Данилович);
- прийняв королівський титул, зробив столицею місто Володимир-Волинський, створив окрему Галицьку церковну митрополію (Юрій I Львович);
- правили спільно, загинули у війні з Ордою (Андрій і Лев);
- останній галицько-волинський князь, отруєний боярами у Володимирі-Волинському (Юрій II Болеслав);
- князь, який утвердився на Волині у 1340 р. (Любарт Гедимінович);
- літописець називав його «самодержавцем всія Русі» (Роман Мстиславич);
- про нього писав літописець: «Він був князем добрим, хоробрим і мудрим, який спорудив городи многи, і церкви поставив, й оздобив їх різноманітними прикрасами і братолюбством він світився був із братом своїм» (Данило Галицький);
- після смерті у 1264 р. Данила Романовича правив усією Галицько-Волинською державою (Василько Романович).

Учні роблять висновки, відповідаючи на питання:

1. Які князі зробили найбільше для розвитку Галицько-Волинської держави?
2. Обґрунтуйте свою думку.

Урок історії: значима роль історичної особи для народу, держави.

5. Вправа «Викресліть зайве»: на дошці – портрет Романа Мстиславича. *Завдання:* визначити ознаки, які не пов'язані з діяльністю князя:

- З династії Рюриковичів;
- Тісний союз із Візантією та Угорщиною;
- Зв'язки з Папою Римським Інокентієм III;
- Перемагав неспокійних сусідів – половців і литовські племена;
- Ідучи через Польщу, потрапив у засідку і загинув;
- Вершиною його успіхів було приєднання Київського князівства;
- З літопису: «одолів усі поганські народи мудрістю розуму, дотримуючись заповідей Божих. Адже він кидався на поганих, як той лев, сердитий же був, як та рись, переходив на землю їх, як той орел, а хоробрий був, як тур»;
- Створив Галицько-Волинську державу;
- «Не погнітивши бджіл, не їстимеш меду»;
- Залишив по собі «Повчання дітям»;
- Отримав королівський титул.

6. Вправа «Хронограф». **Запитання від старшокласників (можна в відеозаписі, можна запросити старшокласників):** нещодавно ми їздили на екскурсію в невелике містечко нашої Волинської області. В річницю 800-річчя міста, у 1997 р., на центральній площі було встановлено пам'ятник засновнику міста, князю Роману Мстиславичу. Колись містечко називалось Романів, а сьогодні (можливо, хтось знає) – Колки. Отже:

- яку річницю святкували містяни цього року? Порахуйте, в якому ж році засноване це містечко?

- яка подія відбулась раніше і на скільки: утворення Галицько-Волинської держави, чи заснування містечка Романів на Волині?

7. Характеристика Данила Романовича. Метод «Прес»: на основі переглянутого фільму, ілюстрацій в підручнику (завдання 4, С. 150) методом «Пресу» учні обгрунтовують визначені тези (*завдання доцільно розподілити по рядах*):

- Талановитий полководець – здобув багато перемог над ворогами;
- Видатний дипломат – за важких умов зберіг цілісність Галицько-Волинської держави;
- Державний діяч – вивів свою державу на міжнародний рівень.

Визначення уроку історії: необхідно берегти культурні святині, пам'ять про відомих українців.

8. Перегляд учнівських презентацій, які демонструють сторінки минулого в сучасній історії України, Луцька, родини: назви презентацій: «Пам'ятники Данилу Галицькому в містах України», «Вулиця Данила Галицького в м. Луцьку», «Моя прабабуся Надія Горлицька подарувала місту Луцьку ікону Холмської Божої Матері».

Вчитель: Жителям нашого міста за особливі заслуги перед громадськістю присвоюють звання «Почесний громадянин міста Луцька». Члени шкільного історико-краєзнавчого гуртка «Краяни» виступили з пропозицією: запропонувати кандидатуру Надії Горлицької на присвоєння звання «Почесний громадянин міста Луцька». Адже Надія Горлицька зробила вагомий внесок в культурний розвиток Луцька, в утвердження української національної свідомості, проводила активну громадську та благодійну діяльність. Гуртківці записали звернення до Вас. Прослухайте звернення і, за бажанням, поставте підпис.

Шановний міський голово!

Звертаються до Вас члени шкільного історико-краєзнавчого гуртка «Краяни» Луцької ЗОШ І–ІІІ ступенів № 20. Вивчаючи історію Галицько-Волинської держави, ми досліджували історію унікальної пам'ятки української культури і християнства – чудотворної Холмської ікони Божої Матері. В 1996 році Надія Горлицька передала Холмську ікону Божої Матері Музею Волинської Ікони.

Ми пропонуємо висунути на присвоєння звання «Почесний громадянин міста Луцька» кандидатуру Надії Горлицької за вагомий внесок в культурний розвиток Луцька, за активну громадську та благодійну діяльність. Адже Холмська ікона Божої Матері – візитівка і гордість не лише Луцька, а і всієї України. Визначити вартість ікони неможливо. Ми, молоде покоління, пам'ятаємо і шануємо подвиг Надії Горлицької.

Чекаємо Вашої відповіді.

Члени історико-краєзнавчого клубу «Краяни», учні 7-В класу

Учні ставлять підпис під зверненням (за бажанням).

Визначення уроку історії: історія наших родин – частина історії України, кожен громадянин повинен бути діяльним патріотом, мати активну життєву позицію.

IV. Систематизація знань, повторення матеріалу.

Усне виконання завдання № 2 з підручника, сторінка 150. **Вправа «Ланцюжок».** Один учень називає дату, другий – подію.

V. Підбиття підсумків. Прийом «Рефлексія».

Метод «Філософський стіл», обговорення питань:

1. Як ви розумієте слова Олександра Довженка: «Народ, що не знає своєї історії, є народ сліпців»?
2. Що на уроці було головним? Що було цікавим? Чого ви навчилися?

VI. Домашнє завдання.

Заповнити таблицю «Володарі Галицько-Волинської держави» (завдання 6, С. 151). Підготувати повідомлення про луцького князя Любарта Гедиміновича (за бажанням).

Бученко Лариса Богданівна,

вчитель історії та правознавства вищої кваліфікаційної категорії, старший вчитель
Новоселицька загальноосвітня школа I–III ступенів
Полонської міської об'єднаної територіальної громади, Хмельницька область

План-конспект уроку історії України для 8 класу

Тема: Наш край у другій половині XVI – першій половині XVII ст. Засідання клубу «Історичний погляд».

Мета :

навчальна:

- простежити історичний розвиток рідного краю у другій половині XVI ст. та першій половині XVII ст.;
- характеризувати особливості господарського, культурного та політичного життя Полонщини;
- зрозуміти вплив Речі Посполитої щодо українських земель та нашого краю зокрема.

розвиваюча:

- продовжити формувати навички аналізу історичного минулого;
- вчитися досліджувати історичні джерела, шукати потрібні відомості;
- стисло характеризувати історичні явища та події; розвивати навички публічного виступу та дискусії.

виховна:

- виховувати інтерес до історії власного народу;
- прививати почуття поваги до історичного минулого нашого краю;
- здійснювати національно-патріотичне виховання.

Обладнання:

- Історія України: підруч. для 8 кл. загальноосвіт. навч. закладів / О.В. Гісем, О.О. Мартинюк. Харків: Вид-во «Ранок», 2016. 272 с.: іл.;
- історичний атлас, портрети історичних осіб, географічна карта Полонщини;
- мультимедійна дошка, презентація та інструктивна карта.

Тип уроку: комбінований.

Форма уроку: словесно-дискусійний.

Учні мають навчитися (очікувані результати):

- дискутувати на історичну тему;
- дотримуватися культури спілкування;
- вміти критично мислити та доводити свою точку зору на історичні явища, події, діячів;
- витлумачувати і доречно вживати терміни й поняття;
- стисло та змістовно аналізувати історичні джерела та використовувати їх у ході дискусії.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Підготовчий етап (5-8 хв.).

1. Об'єднати учнів у групи: історики, дослідники, аналітики, гості.
2. Для кожної групи дати картку-інструктаж, історичний атлас та виступи-повідомлення, які учні готували заздалегідь.
3. Для повідомлень – 2-3 хв., для запитань та обговорення – 5 хв.

II. Активізація пізнавальної діяльності здобувачів освіти.

Перегляд презентації «Наш край – Полонщина»

Метод «мозковий штурм»:

- У якому історико-географічному регіоні знаходиться наш край?
- У якому році була перша писемна згадка про Полонне?
- Якому українському князеві належали землі Волині?
- Назвіть річку, у яку впадає Хомора?
- На які стани розширувалось українське суспільство в XVI столітті?
- Які прислів'я ви знаєте про рідний край?
- До яких віросповідань належали жителі краю в XVI століття?
- Коли місто Полонне отримало Магдебурзьке право?
- Коли відбулась Берестецька церковна унія?

1. Оголошення теми, завдань, очікуваних результатів уроку

2. Учитель призначає ведучого або сам веде засідання клубу

III. Основний етап (25-30 хв.).

1. Слово вчителя: Вітаю всіх присутніх у нашому клубі «Історичний погляд». Сьогодні на наше засідання запрошені історики, аналітики, дослідники, також у залі є гості. Запрошуємо до обговорення та дослідження нашої теми «Наш край у другій половині XVI ст. – першій половині XVII ст.» На ваших столах є інструктивні картки з правилами під час дискусії. Виносимо на обговорення такі питання:

1. Соціально-економічний розвиток краю у другій половині XVI – першій половині XVII ст.

2. Становище населення та православної церкви.

3. Розвиток міст.

4. Ремесла та промисли краю.

5. Антифеодальні виступи. Полонщина – земля козацької слави.

2. Мотивація навчальної діяльності (текст повідомлень подано у скороченому вигляді)

Ведучий: Настояна на пахощах літа, весело біжить попід яворами та столітніми дубами голуба стрічка річки Хомори – притоки світловодої Случі. Сотні літ тому її срібна пісня заколисувала й будила перші тутешні поселення, а серед них відому літописну Полонщину – наш рідний край, мальовничий куточок Південно-Східної Волині, що розташований у північній частині сучасної Хмельницької області. Сучасна Хмельниччина історично складається з подільської й волинської частин, майже половина області – Південно-Східна Волинь, яка починається з лівого берега Південного Бугу й тягнеться на північ області. Цей край надзвичайно багатий історичним минулим, знаменитий багатьма постатями та подіями. Розглянемо наше перше питання. Як розвивалося господарство в нашому краї під владою Речі Посполитої ?

на екрані історико-географічна карта України

Історики: У другій половині XVI ст. у зв'язку зі зростанням попиту на європейському ринку на продукцію сільського господарства та появою товаро-грошових відносин економічний розвиток краю зростає. Розвивається фільварково-панщинна система господарювання, яка передбачала обробіток панської землі закріпаченими селянами. Цей процес зрозуміло охоплює й українські землі Південно-Східної Волині. Основою економіки того часу було сільське господарство та його головна галузь – землеробство. Серед сільсько-господарських культур найбільше засівали: жито, пшеницю, гречку, просо, ячмінь, горох. Друге місце після землеробства займало тваринництво.

Дослідники: В історичних джерелах читаємо, що в маєтках князів Острозьких, до яких належало Полонне з навколишніми селами, вирощували велику кількість різної худоби, птицю, у ставках розводили рибу. Крім звичних коней, корів, волів, свиней, овець і кіз, тут розводили навіть верблюдів. Звісно, продукцію тваринництва вирощували для потреб зовнішнього ринку.

Аналітики: В історичних джерелах – «Таблиця експорту збіжжя, попелу і дерев'яних виробів волинською шляхтою до Гданська, складена на основі реєстрів збору водяного мита Вроцлавської митниці в 1555–1576 рр.», знаходимо відомості про величезну кількість сільськогосподарських товарів, вивезених до Європи з Волині. Скажімо, князь Костянтин Острозький лише в 1557 році продав озимій пшениці 50 тонн, а шляхтич Михайло Косинський озимій пшениці – 160 тонн, шляхтич Петро Загорівський продав 45 тонн і цей список надзвичайно довгий. Таким чином, можна зробити висновок, що сільське господарство забезпечувало здебільшого великі запити на зовнішній ринок.

Запитання глядачів: Яким чином у наших краях функціонувало сільськогосподарське виробництво для такої кількості товарів на продаж?

Ведучий: Цікаве запитання, ми його поставимо дослідникам.

Дослідники: Головною формою господарювання в цей час були фільварки.

на екрані фільварки

Магнати й шляхта використовували різні способи економічного та переважно позаекономічного примусу, щоб забезпечити своє господарство робочою силою. Цьому сприяла аграрна реформа 1556 р. відома під назвою «Статут на волоки», що встановлювала співвідношення між фільварковою та селянською землею. З кінця XVI ст. з'являється тенденція неухильного поширення фільваркового господарства на південь та південний-схід Волині. Завдяки фільварковій системі й вироблялася така велика кількість продукції на ринок. У сучасних умовах – це велике комплексне фермерське господарство.

Історики: Розвиток фільварків привів, з одного боку, до зосередження землі в руках шляхти й магнатів, а з другого боку, до обезземелення селян. Виникають величезні землеволодіння – латифундії шляхетських родин князів Заславських, Любомирських, Острозьких, Сангушків, Чорторійських. У нашому краї фільварки були в Полонному, Лабуні, Новоселиці, Кустівцях, Котелянці, Воробіївці, Храбузні, Онацківцях, Каленичах, Свинній, Коханівці та Роговичях. До фільваркових господарок входили не тільки орні землі, але й мисливські угіддя, пасовища, ліси, млини, ставки, місця рибної ловлі.

Дослідники: В історичному документі «Володіння князів Острозьких за інвентарем 1620 року» зазначено, що в 17-ти фільварках Острозьких у 1615 році було 365 коней, 164 робочих волів, 148 биків, 385 корів і телиць, 61 теля, 252 свині, 176 поросят, кіз – 21, овець – 842, верблюдів – 14, птиці – 724. Звісно, щоб обслуговувати таку кількість тварин потрібна була праця великої кількості селян.

Ведучий: А що скажуть нам з цього приводу аналітики?

Аналітики: У Гданськ, найбільше портове місто Балтики, щороку в серпні входило в порт більше 400 кораблів, навантажених французьким та іспанським вином, східними шовками, цитрусовими, англійським оловом, прянощами. А навантажували пшеницею, житом, ячменем, яких тут були повні склади, ще медом, воском, льоном, коноплями, будівельним лісом. Увесь цей товар ішов з українських земель, які вже тоді називали житницею Європи. Одночасно з цими процесами різко посилювалась експлуатація залежних селян, яка набувала особливо грубих форм. А число малоземельних і безземельних селян зросло близько до 40 %.

Ведучий: Чи є питання в гостей клубу?

дискусія продовжується (5 хв.)

Гості: Як розвиток господарства впливав на становище простого населення в нашому краї?

Ведучий: А зараз перейдемо до обговорення наступного питання. Яким було становище залежних селян у нашому краї? Слово даємо історикам.

Історики: Аналізуючи історичні джерела, потрібно сказати, що селян перетворювали на безправних кріпаків, вони ставали предметами купівлі-продажу, а також дарування. Селяни були змушені за право користуватися землею платити панові дань грошми (чинш) і натурою – медом, шкірами, худобою, вівсом, сіном для худоби й різним зерном. За інвентарною книгою 1598 р. у великій маєтності Полонській князя Радзивілла описані такі обов'язки селян: «Давши з волоки жита півмаці (12,5 кг.), мають те жито посіяти, зжати,

(гвалтом) і звести по черзі. Мають привезти по 4 вози дерева, стерегти двір і направляти гати...». Розмір панщини – 2 або 3 дні на тиждень.

Дослідники: Дійсно, покріпачення відбувалося дуже стрімко. Ось як розписана праця селян на панщині в «Уставі на волоки»: «А ставати до праці, як сонце зійде, а з роботи, як сонце заходить. Відпочинку ті, що з худобою роблять, мають годину перед обідом, в полудні годину, під вечір годину, а котрі роблять «пшшо», мають в тих же часах відпочинку по пів години. Війт заповідає на роботу в неділю. Хто не вийде на роботу, за перший день платить гріш, за другий день дає барана, а коли третій день не вийде на роботу «іно бичем на лавці скарати, а занедбані дні відробити».

Історики: Потрібно додати, що були ще драчки орендарів «чинші великіє, поволощени, дуди, осип, мірочки сухіє, з жорнов плати і іное» (Самовидець). Так було перед Хмельниччиною в наших селах і містах, поки оцю «польську шляхетську господарку не змів козацький вихор».

Ведучий: А що з цього приводу думають наші аналітики?

Аналітики: Існує й абсолютно протилежна думка щодо обезземелення селян. В історичній монографії «Володіння князів Острозьких на Східній Волині (за інвентарем 1620 року)» читаємо: «На матеріалах інвентаря не підтверджується думка про розширення доменних фільварків за рахунок селянських земель». Тільки при описі більшості фільварків зазначається, що вільних і добрих цілинних ґрунтів є достатньо. Тож на цій підставі робимо висновок, що селянські землі не експропріювали місцеві феодали для розширення своїх латифундій, бо в ті часи було багато цілинних земель.

Ведучий: Дійсно, цікава думка. Але це не впливало на зростання експлуатації селян. Що скажуть наші гості?

дискусія може продовжуватися (5 хв.)

Ведучий: Наступне питання для обговорення. Як розвивалися міста нашого краю, ремесла та промисли у другій половині XVI – першій половині XVII ст.?

Історики: Характеризуючи становище міст, слід зазначити, що це був час їх стрімкого економічного та культурного розвитку. Зростає товарне виробництво, розвиваються ремесла та промисли на Волині. Це бачимо по збільшенню кількості ремісників, торгівців та й взагалі жителів міст.

Аналітики: Ми погоджуємось із цим, а ще можемо навести конкретні цифри із джерел. Якщо в 1577 р. в Полонному була 121 садиба, із них: ринкових – 31, вуличних – 23, дворових – 31, ремісничих – 15 і т.д., то у 1629 р. вже налічувалося 970 садиб, із них: 42 вуличних, 450 – дворових, а ремісничих – 194 (з них: 42 чоботярі, 28 ковалів, 13 пекарів, 3 солодовники, 23 мірошники, 33 кушніри і шевці, 11 діжкарів, 3 пивовари і т.д.).

Гості: У Полонному є частина міста, яку по-народному називають Бортники. Чи походить ця назва з тих часів?

Історики: Так, звісно. Топоніміка нашого краю сягає корінням у далеке минуле, а назва Бортники походить від давнього промислу – збирання меду диких бджіл, так як навколо Полонного багато лісів, то й промислом таким вигідно займатися.

Ведучий: Чи правда, що Полонне називали Воротами Волині?

Дослідники: Так, дійсно, Полонне вважалося одним із кращих міст на Волині, її воротами, адже знаходилося на південно-східній околиці Галицько-Волинського князівства, а його фортеця стала досить серйозним захистом Волинської землі від нападів кочівників, які часто навідувались у наші землі, особливо після зруйнування Болохівських міст. А ще Полонне знаходилося неподалік сумнозвісного Чорного шляху, яким татари просувалися вглиб українських земель.

Дослідники: Археологічні дослідження стверджують, що в XVI–XVII ст.ст. інтенсивно розвивається міське життя. Його центр знаходиться на місці двох давньоруських городищ, де зафіксований потужний культурний шар цього періоду. Серед кераміки – денця посуду з ремісничими клеймами.

Аналітики: Давайте все-таки повернемося до розвитку ремесел та промислів у нашому краї. Перше місце серед них належало водяним млинам, далі йдуть гуральні, медоварні,

бортництво й рибальство. Селяни Полонного часто брали в оренду млини, пасіки та інші об'єкти у великих землевласників. Деякі будівлі млинів стоять до наших днів. Цікаві відомості знаходимо в джерелах. Князі Острозькі піклувалися про незаможне населення міст, оскільки в їхній власності перебували землі нашого краю. У містах існували шпиталі, де утримувалися убогі люди й каліки за князівський кошт. А ще князі сприяли розвиткові товаро-грошових відносин, як запоруки збагачення міст та містечок у своїх володіннях.

Історики: У французького вченого Ф. Броделя, який перебував деякий час на українських землях, зокрема Волині, знаходимо такі свідчення: «Однією із найважливіших реалій міста, його передумовою і наслідком був ринок. Якщо ринку не було, то й місто було немислиме, завдяки ринку, обміну та торгівлі місто збагачувалось». Двічі на тиждень у Полонному відбувалися торги, базари – у четвер та неділю, і два чи три рази на рік – ярмарки, як правило, у дні релігійних свят.

Дослідники: Хочемо наголосити на деяких традиціях цеховиків. Шевський цех у Полонному утримувався при Преображенській церкві (на території сучасної ветлікарні). На своїй хоругві вони мали зображення черевика. Їх костюми були синього кольору з емблемою, також мали хоругви. У цей період у містах Волині запроваджується магдебурзьке право, але феодала не поспішали давати його своїм містам.

Ведучий: У своєму виступі ви зазначили, що феодала не поспішали з магдебурзьким правом. Що про це скажуть наші аналітики?

Аналітики: Феодала не поспішали звільняти міста, а коли звільняли, то урізали їх права. Павло Алепський Антіохійський, мандрівник зі Сходу, який двічі побував в Україні в 1650 і 1654 рр., писав: «Що частіше віт не обирався, а призначався, а православні українці доступу до самоврядування майже не мали, найбільші і найкращі будинки в містах переважно належали полякам».

За сприяння князів Острозьких Полонне в другій половині XVI ст. отримало магдебурзьке (німецьке) право міського самоврядування.

на екрані Магдебурзьке право

Гості: Цікаво, чи базарні дні в нашому краї були в такі ж дні тижня?

Ведучий: Ще в 1518 р. литовський князь дарував місту привілей на один щорічний ярмарок. Здавна існувала в Полонному митниця, проїжджі купці платили тут по половині гроша від воза. Коли землі Волині стали володінням Острозьких, то у всіх містах та містечках були визначені базарні дні та дні щорічних ярмарків. Полонне отримало – у четвер і неділю. А яким було становище православної церкви в нашому краї?

Історики: Серед волинських міст тогочасне Полонне було відоме як значний культурно-релігійний центр. В умовах наступу католицизму велике значення мало заснування тут у 1610 р. чоловічого Св. Успенського монастиря. Відомо, що першим архимандритом став Леонтій.

Дослідники: Потрібно відзначити, що при монастирі збудували церкву Успіння Богородиці. Монахи займалися поширенням освіти, науки, культури на території нашого краю. Була створена бібліотека з рідкісними книгами, серед ченців були іконописці, золотарі, друкарі. Полонський монастир був оплотом православної віри на Волині.

Аналітики: Проаналізувавши історичні джерела, знаємо, що князі Острозькі були поборниками православної церкви, проте коли Анна Острозька одружилася з князем Станіславом Любомирським, то прийняла католицьку віру. Саме тоді зазнає утисків православний монастир. У 1621 році Любомирські його закрили і ченців перевели в місто Любар.

Історики: Після Берестейської церковної унії в 1596 р. багато жителів краю приймає нову віру – греко-католицьку. Обитель Св. Успенського монастиря заселяють монашки греко-католицької віри, які тут були до XVIII ст. У 1607 році Анна Острозька жертвує коштом на спорудження костелу Святої Анни.

Ведучий: У нас ще залишилося питання про антифеодальну боротьбу наших краян у ті далекі часи. Підготуватися до виступу історикам, аналітикам, дослідникам (*учням дати завдання відвідати краєзнавчий музей і зібрати необхідну інформацію*).

на екрані селянські повстання – «козацькі війни» кінця XVI ст.

Виступи аналітиків, істориків, дослідників та питання гостей.

У повідомленнях міститься інформація про повстання селян 1596 р. під проводом С. Наливайка (табір у Лабуні), 1638 р. – під проводом Остряниці та про велике селянське повстання на початку липня 1648 р. під час походу полковника М. Кривоноса. Історики зачитують повідомлення на тему: «Полонщина – земля слави козацької».

Заключне слово вчителя: Сьогодні ви поглибили свої знання про історію нашого краю в XVI–XVII ст. Дізналися про залучення українських земель до європейського ринку, про становище українського населення та його боротьбу проти чужоземного панування, що відбувалась на Волині та інших регіонах українських земель у цей історичний період. Це був час підготовки до великої народно-визвольної війни 1648–1657 рр. під проводом Б. Хмельницького.

IV. Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку, оцінювання роботи учнів (5-8 хв.).

Даний етап уроку можна присвятити обміну враженнями від почутого й побаченого на уроці.

Метод «шкала думок»: Яким, на вашу думку, було становище краю та які проблеми були в його жителів? (*Я вперше дізналась... Мені сподобалось... На мою думку,... і т.д.*).

V. Домашнє завдання.

Підготуватися до тематичного оцінювання з теми «Українські землі в другій половині XVI – першій половині XVII ст.».

Список використаних джерел та літератури:

1. Полонне історія і сучасність. Полонне, 2006. 296 с.
2. Троневиц П. Волинь в сутінках української історії XIV–XVI ст. Луцьк, 2003. 112 с.
3. Володіння князів Острозьких на Східній Волині (за інвентарем 1620 року) / упоряд. І. Ворончук. Київ; Старокостянтинів, 2001. 415 с.

Тканова Тетяна Пилипівна,

вчитель історії, вчитель-методист

Навчально-виховний комплекс

«Кіровоградський колежіум – загальноосвітній спеціалізований навчальний заклад

I–III ступенів – дошкільний навчальний заклад – центр естетичного виховання», Кіровоградська область

План-конспект уроку історії України для 11 класу

Тема: Наш край в 1945–1953 рр.

Мета:

- сприяти засвоєнню учнями історії рідного краю;
- виховувати почуття гордості за історичне минуле власного народу, міста, в якому народилися;
- активізувати пізнавальний інтерес учнів до історії рідного краю, організувати дослідницьку діяльність учнів, зацікавити школярів у здобутті додаткової інформації з історії нашого міста;
- формувати в учнів вміння самостійно здобувати інформацію, аналізувати та відбирати матеріал; висловлювати власні судження з приводу обговорюваної теми, презентувати власну роботу.

Обладнання:

- підручник «Історія України» [рівень стандарту]: підручник для 11 кл. закл. загальн. серед. освіти / Н.М. Сорочинська, О.О. Гісем. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2019.;
- виставка книг з історії міста;
- фотоальбоми, фотогазета;
- карти міста різного періоду;
- мультимедійні презентації, створені учнями.

Тип уроку: урок-презентація.

Очікувані результати (після уроку учні зможуть):

- називати важливі дати з історії міста, що стосуються даної теми;
- описувати наслідки війни для міста та особливості післявоєнного розвитку;
- характеризувати особливості економічного і культурного розвитку міста в період повоєнної відбудови;
- називати прізвища людей, які зробили значний внесок у розвиток міста після війни.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Організаційний момент (2 хв.).

II. Актуалізація опорних знань та вмінь учнів (5 хв.).

На цьому етапі вчитель пропонує учням відповісти на декілька питань:

1. Коли було звільнено місто Кіровоград від німецько-фашистських окупантів?
2. Коли почалась повоєнна відбудова?
3. Згадайте, яких збитків було завдано війною державі.

Учні відповідають на питання.

III. Ознайомлення учнів з новим матеріалом (25 хв.).

Один з учнів повідомляє спеціально підготовлену інформацію про збитки, завдані війною саме нашому місту:

«Відступаючи, гітлерівські окупанти завдали місту збитків на суму понад 502 млн. крб. Майже цілком були знищені всі промислові підприємства, хлібзаводи, електростанції, водогін, школи, лікарні, бібліотеки, повністю зруйновані або пошкоджені 1300 житлових будинків; спалені й пограбовані колекції та фонди трьох музеїв, обласного державного архіву. В області залишилось менше 16 % довоєнного поголів'я худоби».

Далі **вчитель нагадує**, що для підготовки до проведення уроку необхідно було провести роботу по збору інформації, так як така інформація не представлена в підручнику. Для здійснення цієї роботи учні об'єдналися в групи. Крім того, в класі є учні, які пишуть творчі роботи з історії нашого краю в різні історичні періоди і готові презентувати нам свої доробки.

Учні презентують результати своїх досліджень, використовуючи мультимедійні презентації. Учні, які слухають інформацію, записують основне в зошити, складаючи таблиці.

Особливості післявоєнного розвитку сільського господарства	Особливості післявоєнного розвитку промисловості
1. завищені плани хлібозаготівель призвели до голоду 1946-1947 рр. на території Кіровоградщини; 2. 88 % голів колгоспів мали лише початкову і 7-річну освіту; 3. у 1950 р. лише 18 з 746 колгоспів використовували електроенергію; 4. у зв'язку з дефіцитом трактористів-чоловіків організовувались жіночі тракторні бригади.	1. в результаті війни зруйновано завод «Червона зірка», брикетну фабрику, електростанцію і т.д.; 2. на 1948 р. – в області повністю відбудовано машинобудівні та цукрові заводи, відновлено роботу шахт; 3. на «Червоній зірці» вперше в СРСР було змонтовано конвеєр для складання сівалок; 4. під час війни було зруйновано трамвайні лінії у місті, але у післявоєнний час транспортне сполучення, незважаючи на це, покращилось (у 1950 р. – 16 автобусів, 13 легкових таксомоторів).

Учень: Під час «суботників» у місті було висаджено 329 тисяч дерев, відновлено пам'ятники, у новоствореному сквері встановили гіпсову скульптуру Богдана Хмельницького роботи київського скульптора Івана Кавалерідзе.

Учень: Також ми дізнавались, хто керував містом у цей час. Керівниками міської виконавчої влади (міськими головами) в 1944–1955 рр. були:

1944 р.	С.К. Бойко, Є.О. Бабенко
1944–1947 рр.	Никифор Харитонович Луценко
1947–1953 рр.	Андрій Денисович Чабанний
1953–1955 рр.	Сергій Захарович Сергієнко

Вчитель запитує учнів, чи знають вони, хто є тепер головою виконавчої влади у місті. Учні відповідають.

Далі слово надається представнику групи, яка займалась пошуком матеріалу про розвиток культури і спорту в місті у післявоєнний час.

Учень повідомляє інформацію, використовуючи матеріали презентації:

Театр ім. Кропивницького	Перший сезон у звільненому місті відкрито у 1944 р. п'єсою М. Старицького «Маруся Богуславка»
Фотоматеріали про роботу театру	Книга В. Шурапова «Театр Марка Кропивницького»
Колишні фронтовики, після війни – спортсмени	Б.М. Мішин, Ю.Г. Змачинський, А.В. Рітор, А.Л. Півень, Н. Ковальський, Б. Лосєв, В.Г. Язиков
Наш земляк – учасник Олімпіади 1952 р. у Хельсінкі	Легкоатлет Іван Ярмиш

Наступне повідомлення – про відновлення роботи установ освіти: Голова виконкому Кіровоградської обласної ради депутатів В. Іщенко повідомляє: «Вже 20 січня 1944 р. відновив роботу обласний відділ народної освіти. Є відомості з 7 районів про відкриття шкіл:

1. Олександрійський район – 78 шкіл;
2. Новопраський – 20;

3. Петрівський – 42;
 4. Новогеоргіївський – 51 і т.д.
- Всього – 259 шкіл.

В 4-х районах існували дитячі будинки:

1. м. Олександрія – 2 на 250 дітей;
2. м. Кіровоград – 5 на 293 дітей;
3. м. Знам'янка – 1 на 88 дітей;
4. м. Новогеоргіївськ – 1 на 100 дітей».

Учитель пропонує учням зробити висновки щодо того, про що нам можуть сказати вказані цифри.

Учитель запитує учнів, чи вдалося їм знайти інформацію про власну школу в 1944–1953 рр. Учні, які мають таку інформацію, доводять її до відома присутніх. Зокрема повідомляють, що наша школа у післявоєнний час була жіночою. Показують фотографії випускників, з якими їм вдалось поспілкуватись.

Далі слово надається учениці, яка презентує **фотогазету** «Наше місто. Відродження».

Літературу з історії нашого міста, що представлена на книжковій виставці, презентує запрошений шкільний бібліотекар.

IV. Для закріплення матеріалу вчитель пропонує учням відповісти на питання (6 хв.):

1. Як ви вважаєте, що сприяло швидкій відбудові міста після війни?
2. Що саме відбудовувалось в першу чергу?
3. Що спричинило післявоєнний голод на території нашої області?
4. Доведіть фактами, які ви сьогодні почули, що розвиток культури і спорту у повоєнний час на території міста був на високому рівні.

V. Підведення підсумків уроку. Рефлексія (7 хв.).

1. Яку нову для вас інформацію ви отримали на уроці?
2. Чи легко було працювати, готуючись до уроку?
3. Чи готові ви далі продовжувати пошукову роботу для дослідження минулого нашого краю? Держави?
4. Як ви вважаєте, в чому користь такого уроку для вас особисто?

Завершуючи урок, вчитель оцінює роботу учнів на уроці, виставляє оцінки, задає домашнє завдання. Пропонує учням, які не брали активної участі у підготовці та проведенні уроку, долучитись до цієї роботи наступного разу.

Домашнє завдання: повторити п. 1–4 підручника; підготуватись до підсумкової роботи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Кизименко П. Пам'ять степів. Історичні нариси з минулого Кіровоградщини. Кіровоград: Мавік, 2003. 245 с.: іл.
2. Книга скорботи України. Т. 2. Кіровоград, 2004.
3. Крамаренко В., Олєфіренко І. Кіровоградщина. 1967.
4. Матеріали обласної науково-практичної конференції «Актуальні аспекти дослідження історії міста». Кіровоград, 2005.
5. Матеріали обласної науково-творчої конференції «Кіровограду – 230». Кіровоград, 1984.
6. Матівос Ю. Місто на сивому Інгулі. Історико-публіцистичний нарис. Кіровоград, 2004.
7. Театр Марка Кропивницького (минуле і сучасне). Альбом / авт.-упор. В. Шурапов. Кіровоград, 2004.
8. Фотоальбом «Кіровоград». Київ, 1983.

Всесвітня історія

Мартинюк Назар Анатолійович,

співробітник НДЦ «Інститут досліджень української діаспори імені професора Любомира Винара»,
президент Наукового товариства студентів та аспірантів імені Олександра Оглоблина
факультету міжнародних відносин

Національний університет «Острозька академія», Рівненська область

План-конспект уроку всесвітньої історії для 7 класу

Тема: Середньовічна культура Західної Європи. Освіта і наука.

Мета:

навчальна:

- проаналізувати розвиток освіти і науки в добу Середньовіччя;
- з'ясувати вплив церкви на розвиток освіти і науки;
- вивчити внесок середньовічних науковців в подальший розвиток світової науки.

розвиваюча:

- розвивати вміння вільно висловлювати свою думку щодо поставлених запитань;
- розвивати вміння працювати із історичними документами та ілюстраціями;
- розвивати вміння працювати в парі/команді.

виховна:

- виховувати інтерес до світової культури, знання розвитку середньовічної освіти і науки;
- виховувати високо розвинену та всебічно обізнану особистість;
- виховувати любов та повагу до кращих надбань середньовічної освіти та науки.

Обладнання:

- Всесвітня історія: підручник для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.В. Гісем. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. 304 с.: іл.;
- карта середньовічної Європи, історичний атлас, навчальний відеоролик;
- мультимедійна презентація, портрети відомих науковців середньовіччя;
- мультимедійна дошка, ноутбук.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу, формування вмінь і навичок.

Форма уроку: словесно-практичний.

Учні мають навчитися (очікувані результати):

- називати предмети, що відносилися до тривіуму та квадріуму, імена вчених, що зробили значний внесок в середньовічну науку;
- описувати процес розвитку середньовічної освіти;
- витлумачувати і доречно вживати терміни й поняття: «схоластика», «тривіум», «квадріум», «сім вільних мистецтв», «Каролінзьке відродження», «аннали», «вагант»;
- стисло та змістовно характеризувати постаті науковців середньовіччя.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Підготовчий етап та перевірка вивченого (8-10 хв.).

1. Перевірка готовності класу до уроку

Привітання, перевірка присутніх, позитивний настрій на майбутню роботу.

2. Перевірка виконання домашнього завдання

3. Активізація пізнавальної діяльності здобувачів знань

Учитель пропонує учням поділитися власними думками про те, як, на їхню думку, розвивалась середньовічна освіта та наука. Чи була Західна Європа в середні віки освіченою чи існували тоді університети, чи було важливо навчатися. *Відбувається дискусія між вчителем та учнями.*

II. Основний етап (25-30 хв.).

1. Оголошення теми, визначення навчальних (очікуваних результатів) уроку; мотивація пізнавальної діяльності учнів

Учитель повідомляє школярам, що на сьогоднішньому занятті вони матимуть змогу поглибити свої знання із особливостей розвитку середньовічної культури та науки. Педагог на мультимедійній дошці показує презентацію, яку підготував спеціально до уроку. На слайдах зазначені тема уроку та план його проведення. План заняття вчитель пропонує занотувати учням до робочого зошита.

2. Опрацювання нового навчального матеріалу. Формування та вдосконалення предметних умінь і навичок

Учитель розповідає для дітей про «Каролінзьке відродження» та веде мову про культуру на початку доби середньовіччя. **Найважливіші імена, факти та події педагог рекомендує занотувати дітям самостійно до робочого зошита.**

Надалі учитель проводить із учнями **словникову роботу**. Діти читають сторінки 201-203 підручника та виписують в кінець робочого зошита (який заздалегідь відведений для словничка історичних термінів) найважливіші, на їхню думку, терміни та поняття. Потім спільно із усім класом вчитель робить акцент на поняттях, якими діти мають вільно оперувати, вивчаючи порушену тему світової історії.

Дітям пропонується **переглянути навчальний відеоролик** (https://www.youtube.com/watch?v=-WxugTj74_k) про розвиток освіти, дізнатись більше про Фому Аквінського та Роджера Бекона. Після перегляду відео, учитель запитує кількох учнів, аби вони переказали те, що побачили. Також педагог має зацентрувати увагу на поняття «сім вільних мистецтв», яке згадується в ролику.

На цьому етапі уроку, учитель пропонує дітям **поставити невеличку театральну сценку** про студентське життя в середньовічних університетах на основі прочитання історичного документа на сторінці 218-219 підручника.

Потім, діти **працюють із історичним атласом**. Один учень виходить до дошки та має показати на карті середньовічної Європи місцезнаходження перших університетів (країну).

На мультимедійній презентації діти переглядають зображення винаходів, які з'явилися саме в добу середньовіччя. Учні мають записати в зошит перелік цих винаходів.

III. Завершальний етап (10-12 хв.).

1. Систематизація, узагальнення вивченого на уроці. Контроль навчальних досягнень

Учитель на свій вибір може скоротити, або розширити обговорення висновків, або проблемного питання, виконання завдань для перевірки. Роздача учителем завдань для перевірки засвоєння нового матеріалу. На його вибір повинна впливати, насамперед, підготовленість класу та ліміт використаного часу.

1. **Гра «Історична абетка»**. Учитель показує лише першу літеру, а за нею необхідно згадати слово, поняття, ім'я, яке буде доречно до теми. Літери «К», «Е», «І», «М», «Х».

2. **Гра «Правда - неправда»**. За умовами її проведення кожен учень класу готує по два запитання, які б починалися словами «Чи правда, що...» і стосувалися змістовного матеріалу уроку. Умовою гри є те, що одне із запитань передбачає позитивну відповідь («правда»), а інше – негативну («неправда»).

3. **Робота з картками**. Учитель пропонує учню картку, де наведено розповідь, що стосується теми уроку. Учні необхідно заповнити пропуски.

2. Підведення підсумків уроку. Рефлексія

Наприкінці уроку учитель пропонує учням сформувати враження від уроку (*Мої досягнення: Я навчався (навчилась)...; Дізнався (дізналась)...; Мої враження: Сподобалось...; Пропоную...; Запам'яталось...*).

3. Домашнє завдання

На слайді мультимедійної презентації дітям висвітлюється домашнє завдання: прочитати та вивчити параграф 18–19 підручника (пункти 1, 2, 3), а також письмово в робочому зошиті виконати завдання 1, 4, 5, 6 на сторінці 217 підручника. Для учнів, які бажають отримати додаткову оцінку, вчитель пропонує на окремому аркуші виконати завдання 3 на сторінці 217 підручника та здати на наступному уроці.

Малецька Тетяна Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, учитель історії вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист
Острозький навчально-виховний комплекс «Школа I–III ступенів – гімназія»
Острозької міської ради Рівненської області

План-конспект уроку всесвітньої історії для 9 класу

Тема: Об'єднання Німеччини. Німеччина у 1871–1900 роках.

Мета:

навчальна:

- пояснювати передумови, причини та наслідки об'єднання Німеччини;
- проаналізувати основні положення Конституції 1871 р., визначити причини переходу Німеччини до «світової політики»;
- визначати особливості політики німецьких лідерів.

розвиваюча:

- розвивати вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки та продовжити формувати навички аналізу історичного минулого;
- збирати й аналізувати інформацію з різних джерел;
- називати основний понятійний апарат теми, тлумачити його.

виховна:

- виховувати інтерес до історичних знань, повагу до історичного минулого;
- розуміння необхідності взаєморозуміння між народами, недопущення зазіхань на світове панування.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

Форма уроку: урок-пошук відповідей.

Технологія навчання: урок у системі проблемного навчання.

Міжпредметні зв'язки: українська література, географія, світова література, філософія, інформатика, правознавство, німецька мова, фізика.

Методи навчання: пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, частково-пошуковий, метод колективної творчості, словесний, наочний, метод вибору, метод проблемного викладу, практичний.

Види навчальної діяльності учнів: індивідуальна, фронтальна, колективна, групова, парна.

Прийоми навчання: віртуальна екскурсія, самостійна робота з підручником, аналіз презентації, інтерв'ю, бесіда, словесний портрет, впізнай історичну особу, «синтез слів», «репортери», «Знаю. Хочу знати. Дізнався», «Кіт в мішку», сенкан, «Консультант».

Нові терміни: імперія, імператор, бундесрат, бундестаг, рейхстаг, парламент, канцлер, культуркампф, пангерманізм, мілітаризм, експансія, доктрина, «світова політика», Троїстий союз, «Союз трьох імператорів», «Drang nach Osten», грюндерство.

Історичні особистості: Отто фон Бісмарк, Вільгельм I, Вільгельм II, Микола II, Олександр II, Франц Йосиф I, Віктор Емануїл II.

Основні дати: 18 січня 1871 р. – заснування Німецької імперії; 1871–1890 рр. – канцлерство Бісмарка; 1871–1876 рр. – період «культуркампфу»; 1878–1890 рр. – винятковий закон проти соціалістів; 1888–1918 рр. – Вільгельм II.

Засоби навчання: вербальні, наочні, технічні.

Обладнання: підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / І.Я. Щупак. Київ: УОВЦ «Оріон», 2017. 208 с.: іл.; карта «Європа в др. половині XIX ст.»; презентація «Німеччина у 1871–1900 роках»; мультимедійний проектор; вислови канцлера; відеозапитання; презентація «Політика Бісмарка».

Учні мають навчитися (очікувані результати):

1. знати:

- особливості економічного та політичного розвитку Німеччини в другій половині XIX ст.;
- основні події та зміст внутрішньої і зовнішньої політики;
- причини переходу Німеччини до «світової політики».

2. вміти:

- визначати передумови і наслідки об'єднання Німеччини;
- збирати й аналізувати інформацію з різних джерел;
- показувати на карті кордони Німецької імперії;
- тлумачити та застосовувати нові поняття.

Епіграф уроку:

*Навіть переможна війна – це зло, яке повинно
бути попереджене мудрістю народів.
Отто фон Бісмарк*

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Підготовчий етап та перевірка вивченого (8-10 хв.).

1. Перевірка готовності класу до уроку

Привітання, перевірка присутніх, позитивний настрій на майбутню роботу. Емпатійна вправа «Подаруй комплімент».

2. Активізація пізнавальної діяльності здобувачів знань

Учитель наголошує про продовження вивчення історії провідних держав світу в період утвердження індустріального суспільства та запрошує учнів до участі у віртуальній екскурсії з подальшою відгадкою країни. **Віртуальна екскурсія (супроводжується підготовленими до уроку візуальними джерелами):**

1. Бурливо історія країни розпочинається з часів неандертальців.
2. Цю країну називають «країною замків».
3. В цій країні встановлено найпотужніший у світі комп'ютер, призначений виключно для аналізу кліматичних процесів на Землі.
4. Тут за законом подушка може вважатися пасивною зброєю.
5. В столиці кожен магазин має отримати спеціальний дозвіл для роботи в неділю.
6. А в парламенті депутати можуть проходити при голосуванні через «двері голосування».
7. Фермери цієї країни використовують музику Моцарта на своїх фермах для підвищення надоїв молока.
8. Ейнштейн і Планк, Бах, Бетховен, Вагнер, Гете – прославили її.
9. Тут найменша в світі частка дітей – 15 %.
10. Це сучасна розвинена європейська держава, де проживає 82 млн. людей з суперечливим минулим і квітучим сьогоденням, на чолі якої стоїть жінка – Ангела Меркель.
Діти, що це за країна?

II. Основний етап (25-30 хв.).

1. Оголошення теми, визначення навчальних (очікуваних результатів) уроку, мотивація пізнавальної діяльності учнів

Учитель звертає увагу дітей на дошку (учень зачитує тему уроку та епіграф).

Бесіда: Поміркуйте, що ви знаєте з даної теми? Перед кожним із вас є аркуш паперу з яким ви будете працювати впродовж уроку.

Знаю	Хочу знати	Дізнався

Діти, запишіть лаконічно у графу «Знаю» що вам відомо з даної теми. Що ви записали у графу «Знаю»? Презентуємо результат повною відповіддю. Підглядаючи за майбутнім, нас зацікавить така інформація:

- «Я завжди радів, якщо мені вдавалося яким би то не було шляхом хоча б на три кроки наблизитися до об'єднання Німеччини» (О. Бісмарк);
- Які засоби використовував О. Бісмарк для об'єднання Німеччини?
- Коли утворилась єдина Німецька держава?
- Яким шляхом відбулося об'єднання Німеччини?
- В результаті яких подій відбулося остаточне об'єднання Німеччини?
- Яка держава стояла на чолі об'єднання Німеччини?
- А які ще держави бажали об'єднатись? Коли і якими методами об'єдналась Україна?

Цікаво, як в подальшому склалась історія об'єднаної Німеччини? Чому історію цієї країни називають суперечливою, а сама країна перетворюється на осередок міжнародної напруженості? Що залишив Бісмарк у спадок своїм нащадкам? Бажаєте дізнатись? Отже, заповніть другу графу у вашому аркуші «Хочу знати». Лаконічно визначте, що ви хотіли б дізнатися впродовж уроку. Презентуємо відповіді. Пропоную вам зіставити наші очікування (учитель презентує власні очікування від уроку в формі слайду). У чому ви вбачаєте практичну спрямованість нашого уроку? В яких випадках життя ці знання і навички стануть вам у нагоді?

Вправа «**Конструктор**». Зверніть увагу на дошку, сьогодні ми будемо працювати за планом, який складемо самостійно з ключових слів: Німецька імперія, конституція; політика Бісмарка; економіка; плани про поділ світу. Запропонуйте свій варіант класу (*учні складають план уроку*).

2. Сприйняття і осмислення нового матеріалу

Слово вчителя: Рада запросити вас у захоплюючу мандрівку, присвячену історії однієї із країн планети Земля. На цей раз нас запрошує Німеччина. В результаті об'єднання Німеччини в Європі утворилася сильна і могутня держава як в економічному, так і у військовому плані, що складалась з 35 монархій і 4 вільних міст. Разом з тим в Європі з'явився осередок міжнародної напруженості. З'ясуємо, чому і як Німеччина рухалася до війни? Діти, який ви запропонуєте шлях розвитку для молодшої держави? Щоб закреслили б ви? Давайте визначимо, який шлях для себе обрала Німеччина. Постановка проблемного запитання:

Німеччина – майбутнє: Мир? Війна?

Отже, працюємо за скомпонованим планом уроку.

1. Створення Німецької імперії. Конституція 1871 року.

Робота учнів з текстом підручника (п. 1 – С. 74; п. 5 – С. 78) – стратегія критичного читання. **Бесіда:**

1. Чому Німеччину називали «Союзом лева, півдужини лисиць і двох десятків мишей»?
2. Як в Конституції відображено домінуючу роль Пруссії?
3. Які повноваження мав імператор країни за Конституцією?
4. Поясніть, як ви розумієте поняття: імператор, канцлер, рейхстаг, бундестаг, бундесрат.
5. Попрацюйте в парах і позначте на карті кордони Німецької імперії.
6. Які історичні уроки ми засвоїли? Зробіть висновки по даному питанню.

Діти, скажіть, будь ласка, що ми вважаємо основою добробуту і процвітання країни? Звичайно – економіку. Переходимо до розгляду наступного питання.

2. Особливості економічного розвитку.

У 70-х рр. XIX ст. Німеччина була на IV місці в світі за рівнем промислового розвитку, а вже у 90-х – на II місці (після США). Які чинники сприяли швидким темпам економічного розвитку?

Робота з підручником (опрацюйте пункт 2 на С. 74 і складіть тезисний план, через 3 хвилини результат роботи презентуйте класу). Зробіть висновок, у чому ж полягали особли-

вості економічного розвитку Німеччини? Зверніть увагу на екран і порівняйте свої результати зі змістом слайду. «Не промовами і не постановами більшості розв'язуються великі питання епохи, а залізом і кров'ю», – розпізнайте, хто є автором цих слів? Давайте познайомимось з внутрішньою та зовнішньою політикою канцлера О. Бісмарка. Переходимо до розгляду нашого третього запитання.

3. Політика канцлера О. фон Бісмарка.

Вправа «Консультант». Запрошуємо до слова нашого учня-консультанта (презентація учня «Засновник нації»).

Бесіда:

- поясніть значення термінів «консервативна політика»;
- О. фон Бісмарк любив повторювати: «Я завжди радів, якщо мені вдавалося хоча б на три кроки наблизитися до єдності Німеччини». Яка роль О. фон Бісмарка в об'єднанні Німеччини?
- Чого можуть повчитися сучасні лідери держав та України в цього політика?

4. Вільгельм II. Перехід до «світової політики».

Розповідь вчителя: Після смерті 1888 р. засновника Німецької імперії Вільгельма I до влади прийшов його 28 річний онук Вільгельм II Гогенцолерн. Серед німецьких обивателів про нового володаря говорили, що він «готовий бути імператором на троні, новонародженим на хрестинах, нареченим на весіллі й небіжчиком на похороні», маючи на увазі його надзвичайну активність і особливу думку з будь-якого питання. Народився він з дефектом: одна рука його була коротша за другу. Деякі історики вважають, що комплекс неповноцінності, який склався внаслідок цього, визначив характер його політики. Молодий монарх узявся особисто керувати країною, а для цього прагнув позбутися владолюбного Бісмарка із яким розходився в поглядах з багатьох питань. Особливо це стосувалось зовнішньої політики. Вільгельм II вважав, що потрібно проводити більш активну зовнішню політику, не боячись застосовувати силу проти своїх конкурентів. Мріючи про «світову політику» Вільгельм II вважав політику Бісмарка провінційною. У 1890 році Бісмарк змушений піти у відставку.

Починається перехід Німеччини до так званої «світової політики» – спроби Німеччини на чолі з Гогенцолернами захопити владу над світом. «Король на чолі Пруссії, Пруссія на чолі Німеччини, Німеччина на чолі світу» – ось основний орієнтир зовнішньої політики Вільгельма II, що й стане однією з причин Першої світової війни (*пангерманізм* – вищість німецької нації – німці переважають усі народи й мають панувати над ними).

Аналіз слайдів презентації «Зовнішня політика» (зверніть увагу на екран, опрацюйте матеріал і дайте відповідь на запитання).

Бесіда:

- Яким чином можна було вирішити ті зовнішньополітичні завдання, які ставив імператор? Чому ви так думаєте?
- Чи можемо ми провести історичні паралелі з курсом історії України на сучасному етапі?

У ході обговорення питання дискутується і проблемне запитання. Учні роблять висновок про те, що зовнішня політика Німеччини кінця XIX ст. носила агресивний характер, тому світ стояв на порозі світової війни.

III. Завершальний етап (10-12 хв.).

1. Систематизація, узагальнення вивченого на уроці. Контроль навчальних досягнень

«Репортери» (учням пропонується уявити себе в ролі журналістів і задати питання Вільгельму II).

Прийом «Кіт в мішку» (учні витягують запитання):

1. Підкажіть, будь ласка, коли утворилась єдина Німецька держава?
2. Які чинники сприяли економічному піднесенню Німеччини?
3. Як ви оцінюєте діяльність Отто фон Бісмарка?

4. Якою була мета «світової політики» Вільгельма II?

5. Щоб ви запропонували б для зміцнення дружніх стосунків між країнами?

Вправа «Сенкан» (створити вірш-враження).

Учитель робить короткий анонс того навчального матеріалу, що вивчатиметься надалі, виставляє оцінку за урок для кожного учня (хто її отримав за відповіді та доповнення, участь в дискусії, аналізі історичного матеріалу, підготовці презентації), звертаючи уваги на активність під час уроку, змістовність відповідей, участь в дискусії, прогрес у засвоєнні навчального матеріалу.

2. Підведення підсумків уроку. Рефлексія

Діти, поверніться до змісту власних очікувань. Чи виправдались вони? Ви дізнались більше чи менше, ніж на це сподівались? Заповніть таблицю у графі «Дізнався», презентуйте результат. Що вам найбільше сподобалось на уроці? Що викликало труднощі? Що було несподіваним? Яку оцінку ви поставите самі собі за роботу на уроці?

Як підсумок нашої роботи, скажіть, будь ласка, якими матеріалами ви поповните власне портфоліо після сьогоднішнього уроку?

3. Домашнє завдання

1. Прочитати параграф 11 (С. 74–80), виконати завдання на С. 80;

2. Використовуючи текст підручника, інші джерела, складіть політичний портрет О. фон Бісмарка;

3. Повторити терміни і дати;

4. Написати твір-есе на тему: «Навіть переможна війна – це зло, яке повинно бути попереджене мудрістю народів».

Правознавство.

Курс «Громадянська освіта»

Мартинюк Назар Анатолійович,

співробітник НДЦ «Інститут досліджень української діаспори імені професора Любомира Винара»,
президент Наукового товариства студентів та аспірантів імені Олександра Оглоблина
факультету міжнародних відносин
Національний університет «Острозька академія», Рівненська область

Бученко Лариса Богданівна,

вчитель історії та правознавства вищої кваліфікаційної категорії,
старший вчитель

Новоселицька загальноосвітня школа I–III ступенів Полонської міської об'єднаної територіальної громади,
Хмельницька область

План-конспект уроку правознавства для 9 класу

Тема: Праця неповнолітніх.

Мета:

навчальна:

- ознайомити учнів із особливостями прав неповнолітніх в трудових відносинах;
- розглянути нюанси прийняття неповнолітніх на роботу;
- вивчити порядок припинення трудового договору з неповнолітніми;
- зрозуміти пільги та переваги, які має неповнолітня особа.

розвиваюча:

- розвивати вміння розв'язувати правові ситуації (юридичні задачі) за допомогою норм права;
- аналізувати нормативно-правові акти та документи;
- висловлювати та відстоювати власну думку відповідно до чинного законодавства.

виховна:

- виховувати інтерес до знання законів власної держави;
- виховувати почуття поваги до законів України;
- виховувати високу правову культуру майбутнього свідомого та високоосвіченого громадянина держави.

Обладнання:

- Основи правознавства: підруч. для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. / О.Д. Наровлянський. Київ: Грамота, 2017. 192 с.: іл.;
- витяги із Кодексу законів про працю України, Конституція України;
- мультимедійна презентація, зразки трудових договорів із неповнолітніми особами;
- мультимедійна дошка, ноутбук.

Тип уроку: урок вивчення нового матеріалу, формування вмінь і навичок.

Форма уроку: словесно-практичний.

Учні мають навчитися (очікувані результати):

- називати документи для прийняття неповнолітніх осіб на роботу;
- описувати процес прийняття неповнолітніх осіб на роботу та порядок припинення трудового договору із неповнолітніми;

- витлумачувати і доречно вживати терміни й поняття: «трудовий договір», «Кодекс законів про працю», «трудова книжка», «неповний робочий час», «трудова функція»;
- стисло та змістовно характеризувати особливості праці неповнолітніх.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Підготовчий етап та перевірка вивченого (8-10 хв.).

1. Перевірка готовності класу до уроку

Привітання, перевірка присутніх, позитивний настрій на майбутню роботу.

2. Перевірка виконання домашнього завдання

3. Активізація пізнавальної діяльності здобувачів знань

Учитель пропонує учням розповісти чи доводилось їм колись працювати (на умовах офіційного працевлаштування). Які документи для цього вони подавали, чи підписували договір? Якщо ніхто з учнів, такого досвіду не мав, то педагог запитує думку учнів щодо того, які, на їхню думку, необхідні документи та дозволи для працевлаштування неповнолітніх осіб (проводиться **бесіда**).

II. Основний етап (25-30 хв.).

1. Оголошення теми, визначення навчальних (очікуваних результатів) уроку; мотивація пізнавальної діяльності учнів

Учитель повідомляє школярам, що на сьогоднішньому занятті вони матимуть змогу поглибити свої знання із трудового права. Педагог на мультимедійній дошці показує презентацію, яку підготував спеціально до уроку. На слайдах зазначені тема уроку та план його проведення. План заняття вчитель пропонує занотувати учням до робочого зошита.

2. Опрацювання нового навчального матеріалу. Формування та вдосконалення предметних умінь і навичок

Учитель малює на дошці схеми, які стосуються особливостей працевлаштування неповнолітніх. Учнім необхідно замалювати схеми до робочого зошита. Потім учитель запитує одного з учнів і пропонує проаналізувати ці схеми. **Учні занотують** до робочого зошита визначення поняття «трудовий договір».

Учитель викликає одного з учнів до дошки, і разом з колективом класу вони складають зразок заяви про прийом на роботу неповнолітніх. Потім педагог розповідає для дітей, на яких умовах можна приймати на роботу неповнолітніх, на що потрібно звернути увагу в першу чергу. Після цього діти, виходячи з почутого, мають **розв'язати юридичну задачу № 2** на сторінці 151 підручника.

На мультимедійній презентації відображаються витяги законів про працю України. **Потім** діти аналізують представлені положення законів.

Учитель роздає для школярів зразки трудових договорів. Потім учні читають матеріал на сторінках 146-147 підручника, після чого усно, на основі вже здобутих знань, виконують завдання 1-3 на сторінці 147 підручника.

Діти **читають текст законів** про працевлаштування неповнолітніх на сторінці 148 підручника. Потім, відбувається **дискусія** на тему «Які пільги та переваги має неповнолітня особа при офіційному працевлаштуванні?».

III. Завершальний етап (10-12 хв.).

1. Систематизація, узагальнення вивченого на уроці. Контроль навчальних досягнень

Учитель на свій вибір може скоротити або розширити обговорення висновків, або проблемного питання, виконання завдань для перевірки. Роздача учителем завдань для перевірки засвоєння нового матеріалу. На його вибір повинна впливати, насамперед, підготовленість класу та ліміт використаного часу.

1. «Оцініть себе». Виконайте завдання 3 на сторінці 150 в підручнику.

2. «Особисте (face-to-face) інтерв'ю» – висловити в парах свою думку щодо особливостей працевлаштування неповнолітніх.

3. Гра «Правда – неправда». За умовами її проведення кожен учень класу готує по два запитання, які б починалися словами «Чи правда, що...» і стосувалися змістовного матеріалу уроку. Умовою гри є те, що одне із запитань передбачає позитивну відповідь («правда»), а інше – негативну («неправда»).

2. Підведення підсумків уроку. Рефлексія

Наприкінці уроку учитель пропонує учням сформулювати враження від уроку. Доцільно згадати прийом «Прогнозування» та з'ясувати чи досягли учні поставлених цілей на занятті (*Мої досягнення: Я навчався (навчилась)...; Дізнався (дізналась)...; Мої враження: Сподобалось...; Пропоную...; Запам'яталось...*).

3. Домашнє завдання

На слайді мультимедійної презентації дітям висвітлюється домашнє завдання: прочитати та вивчити параграф 19-20 підручника, а також письмово в робочому зошиті виконати завдання 1, 3, 4, 8, 15 на сторінках 149-150 підручника. Для учнів, які бажають отримати додаткову оцінку, вчитель пропонує на окремому аркуші виконати завдання 14 на сторінці 150 підручника та здати на наступному уроці.

Швець Сніжана Анатоліївна,

вчитель історії та суспільних дисциплін, вчитель вищої категорії, вчитель-методист
НВК «Кіровоградський колегіум», Кіровоградська область

План-конспекту уроку з курсу «Громадянська освіта» для 10 класу

Тема: практична робота з теми «Демократичне суспільство та його цінності».

Мета:

навчальна:

- закріпити вивчений навчальний матеріал на уроках з теми «Демократичне суспільство та його цінності»;
- характеризувати та тлумачити ознаки та принципи демократії;
- розвивати розуміння функцій та ролі місцевого самоврядування у житті демократичної держави;
- визначати форми суспільної активності громадян на рівні місцевої громади та регіону;
- навчати ефективним формам участі в учнівському самоврядуванні та налагоджувати партнерські стосунки зі шкільною адміністрацією, вчителями та батьками.

розвиваюча:

- формувати переконання, що особистість є найбільшою цінністю в умовах демократії;
- проявляти готовність захищати права і свободи людини;
- проявляти готовність до дії та співпраці з іншими;
- розуміти важливість пріоритету інститутів громадянського суспільства у державі;
- сприймати школу як простір демократії та територію прав людини;
- розвивати політичну, правову, економічну, соціальну, культурну та медійну грамотність школярів;
- ефективно працювати в парі/групах, захищати спільні проекти.

виховна:

- формувати вільну особистість, яка визнає загальнолюдські цінності й керується почуттям відповідальності у власній поведінці;
- формувати громадянську компетентності учнівської молоді, що забезпечує її активну громадянську позицію, здатність реалізовувати свої права та обов'язки в конкретній ситуації;
- виховати громадянську свідомість особистості, орієнтованої на демократичні пріоритети й злагоду в суспільстві;
- виховувати толерантність, інклюзію та повагу до різних поглядів, уміння знаходити порозуміння з іншими людьми задля досягнення суспільно значущих цілей.

Обладнання:

- Громадянська освіта (інтегрований курс, рівень стандарту): підручник для 10 кл. закладів загальної середньої освіти / Т.В. Бакка, Л.В. Марголіна, Т.В. Мелешенко. Київ: УОВЦ «Оріон», 2018. 240 с.: іл.;
- роздатковий матеріал із завданнями;
- мультимедійна презентація, підготовлена учителем до теми уроку;
- мультимедійна дошка, ноутбук.

Тип уроку: практична робота.

Форма уроку: словесно-практична.

Учні мають навчитися (очікувані результати):

- тлумачити та застосовувати принципи демократії в практичній формі;

- розуміти роль органів місцевого самоврядування в житті місцевої громади, порівнювати програми кандидатів на посаду мера міста;
- розуміти функції шкільного самоврядування, отримати навички створення сценарію та реклами соціального проекту, організованого шкільним парламентом;
- захищати права і свободи людини за допомогою активної життєвої позиції, розбудовувати громадянське суспільство, створювати проекти агітаційних плакатів на екологічну тематику та проекти парку відпочинку у своєму населеному пункті.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Підготовчий етап та перевірка вивченого (8-10 хв.).

1. Організаційний момент

Привітання, перевірка присутніх.

2. Перевірка виконання домашнього завдання

Запитання учням:

- 1) Які міжнародні документи та українські закони регулюють діяльність дитячих та молодіжних організацій в нашій державі?
- 2) Які дитячі та молодіжні організації діють в нашому місті, області (виступають учні із підготовленими доповідями)?
- 3) В яких дитячих та молодіжних організаціях ви приймаєте участь? Яка їх роль у вашому особистісному розвитку?

3. Активізація пізнавальної діяльності учнів

Завдання учням:

- 1) Визначити поняття демократія.
- 2) Визначити поняття громадянське суспільство.

II. Основний етап (25-30 хв.).

1. Оголошення теми, визначення навчальних (очікуваних) результатів уроку; мотивація пізнавальної діяльності учнів

Вчитель: На сьогоднішньому уроці ми проведемо практичну роботу, яка розширить ваші знання з теми «Демократичне суспільство та його цінності». Ви виконаєте кілька видів практичних робіт, вдосконалюючи ваші навички захищати права людини, мати власну громадянську позицію, розуміти політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні проблеми та способи їх розв'язання.

2. Визначення рівня розвитку демократії

Клас варто розділити на 3 команди. Команди отримують картки із описом правових ситуацій і виконують завдання.

Завдання: Який принцип демократії порушений? Який принцип в даному випадку діє в Україні (на обговорення дається 3 хвилини).

Команда № 1

В державі А. діє такий правовий принцип: «Кандидатом у Президенти країни може бути чоловік, не старше 50 років».

(Порушено принцип рівноправності громадян. В Україні кандидатом у Президенти можуть бути і чоловіки, і жінки віком від 35 років)

Команда № 2

В державі К. діє такий правовий принцип: «На вибори до парламенту держави К. допускаються тільки ті партії, які в своїй програмі не містять релігійних питань».

(Порушено принцип політичної свободи. В Україні подібних обмежень немає)

Команда № 3

В державі Д. діє такий правовий принцип: «Конституційний суд держави Д. має право виносити рішення, які мають силу закону».

(Порушено принцип поділу влади. В Україні за Конституцією законодавча, виконавча та судова гілки влади не перебирають на себе функції інших гілок влади і повинні діяти в межах своїх компетенцій, зазначених в Конституції та відповідних законах України)

Виступ команд.

Вчитель: Згадаємо перелік принципів демократії, які можна переглянути на слайді № 1.

Принципи демократії

- Політична свобода
- Рівноправність громадян
- Виборність органів держави
- Поділ влади на законодавчу, виконавчу, судову
- Ухвалення рішень волею більшості з обов'язковим дотриманням прав меншості
- Плюралізм

3. Порівняти програми кандидатів на посаду мера

Завдання для всього класу: За якого кандидата ви б проголосували? Пояснити чому. Доповніть програму ще 1-2 пунктами на власний розсуд (Час виконання 5 хвилин).

Програма кандидата № 1

- Забезпечити своєчасний ремонт доріг міста;
- Підвищити якість роботи комунальних служб за рахунок підвищення зарплат працівникам, відповідно піднявши ціни на комунальні послуги;
- Розвиток альтернативної системи закладів освіти та медицини на приватній основі;
- Збільшити фінансування на облаштування спортивних майданчиків для молоді.

Програма кандидата № 2

- Запровадження обговорення питань покращення життя в мікрорайонах міста, шляхом організації «круглих столів» за участі мера та місцевих жителів 1 раз на півроку;
- Створення локальних, спеціально облаштованих міні-ринків в усіх мікрорайонах міста з метою організації торгівлі овочами та фруктами для фермерів та селян з найближчих сіл;
- Розробити програму заміни труб водопостачання та водовідведення на 2020–2025 рр. за рахунок місцевого бюджету, місцевого Водоканалу та створеного Фонду благодійних внесків;
- Підтримка малого та середнього бізнесу шляхом створення спеціальних програм на місцевому рівні.

Обговорення завдання.

Вчитель: Згадаємо перелік принципів місцевого самоврядування в Україні, які можна переглянути на слайді № 2.

Принципи здійснення місцевого самоврядування в Україні

- Народовладдя, законність, гласність
- Виборність
- Поєднання місцевих і державних інтересів
- Колегіальність
- Організаційна та фінансова самостійність у межах визначених повноважень
- Підзвітність та відповідальність перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб
- Державна підтримка та гарантії місцевого самоврядування
- Судовий захист прав місцевого самоврядування.

4. Повідомлення для шкільного радіо

Необхідно створити команди по 4 учні.

Завдання: Уявіть, що ви учасники шкільного парламенту і вам потрібно підготувати повідомлення для шкільного радіо про залучення учнів вашої школи до Соціального проекту по збору іграшок, книжок та канцелярських товарів для допомоги дітям з багатодітних сімей та дитячих будинків сімейного типу. Обов'язково вказати час дії програми, місце збору речей, відповідальних осіб за цей проект, особливості його проведення. Продумати, яким чином в проекті приймуть участь не тільки діти, а також їх батьки та вчителі школи. Високо оцінюється стислість, креативність та цікавість поданої інформації (час виконання 5 хвилин).

Команди зачитують свої повідомлення.

Вчитель: Згадаємо перелік принципів учнівського самоврядування, які можна переглянути на слайді № 3.

Принципи учнівського самоврядування

- Виборність
- Демократичність
- Гласність
- Рівність
- Відповідальність
- Добровільність
- Співпраця
- Прозорість
- Колегіальність

5. Плакат про екологічні проблеми

Робота проводиться в парах.

Завдання: Розробити проект плакату з повідомленням про екологічні проблеми вашої місцевості (області, міста, району, мікрорайону в місті). На плакаті повинно бути гасло із фактичними даними про екологічні проблеми або заклик змінити ситуацію на краще, або з пропозиціями, що можна зробити з цією проблемою, або іншими креативними написами (час виконання 5 хвилин).

Учні представляють свої проекти.

III. Завершальний етап (5-7 хв.).

1. Систематизація, узагальнення уроку. Рефлексія

Учитель пропонує учням оцінити цікавість кожного практичного завдання, виконаного під час уроку, а також набуті вміння оцінками від 1 до 12 балів. Учитель та учні роблять висновок до уроку, з яких елементів та цінностей складається демократія. Учні переглядають слайд № 4 «Цінності демократії».

Цінності демократії

- Конституціоналізм
- Громадянськість
- Компетентність громадян
- Відповідальність
- Людська гідність
- Соціальний порядок
- Моральна автономія
- Свобода совісті
- Свобода слова

Висновок: Демократія є найбільшою цінністю людського суспільства. Демократизм та громадянське суспільство неможливе без активної участі громадян в житті власної держави та місцевого самоврядування. Деякі форми громадської діяльності ми опрацювали на сьогоднішньому уроці. Компетенції, набуті на практичному занятті, ви зможете використовувати у власному житті.

2. Домашнє завдання

1) Підготувати відповіді на питання «Перевірте себе», розміщені на С. 129 підручника.

2) Підготувати проект «Парк відпочинку» (захист проектів відбудеться на наступному уроці): створити команди по 2-4 учні; *завдання:* розробити проект парку відпочинку у своєму місті за такими вимогами:

- наявність «зелених зон»;
- місця для ігор дітей дошкільного віку;
- місця для дозвілля дітей шкільного віку;
- зони відпочинку для людей похилого віку;
- «зони комфорту» для людей з особливими потребами;
- місця для сімейного відпочинку;
- власні пропозиції.

Етика. Основи християнської етики

Ткачова Наталія Олегівна,

вчитель етики

НВК «СЗОШ, ліцей «Успіх» м. Славути, Хмельницька область

План-конспект уроку етики для 5 класу

Тема: Що таке спілкувальна поведінка та мовний етикет.

Мета:

навчальна:

- формувати в учнів основи культури спілкування, вчити чітко висловлювати свої думки; вміння вислухати іншого співрозмовника;
- ознайомити учнів з моральними основами спілкування;
- формувати соціально-комунікативні компетентності учнів, вміння спілкуватися державною мовою.

розвиваюча: розвивати мислення, увагу, пам'ять, зв'язне мовлення.

виховна: виховувати у дітей доброзичливість, щирість і повагу до партнера у спілкуванні.

Тип уроку: засвоєння нових знань, умінь і навичок.

Методи і прийоми: ігровий момент, інсценізація, ситуативне завдання, «мозковий штурм»; робота в парах, метод «Лови посмішку», випереджаюче завдання, гра «Лото», самооцінювання.

Обладнання: картки, роздатковий матеріал, ТЗН.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Організаційний момент.

1. Налаштування учнів на робочу атмосферу.
2. Підготовка приладдя до уроку.
3. Перевірка вчителем присутніх учнів на уроці.

II. Повідомлення теми, завдань уроку.

Завдання:

1. вчитися культури спілкування;
2. вчитися чітко висловлювати свої думки;
3. ознайомитися з моральними основами спілкування.

III. Мотивація навчальної діяльності.

Слово вчителя: Упродовж всього життя ми спілкуємося з різними людьми. Щоденні контакти із людьми, навіть короткотривалі, формують суспільне обличчя людини. Багато в чому, визначають її характер і навіть, подальшу долю.

Розгадування ребусу «Скарб»:

Вписати літери, що стоять поруч у вільні клітинки і отримати назву того, що вважають найбільшим скарбом людини.

с			л	к		в			н	я
---	--	--	---	---	--	---	--	--	---	---

Н, А, П, І, У

IV. Основна частина.

Слово вчителя: Наша мова – універсальний засіб передачі інформації. Для того, щоб інформація була сприйнята співрозмовником правильно, мова й мовлення повинні бути зрозумілі. Якщо вони не зрозумілі, тоді спілкування між людьми неможливе – мовці перестають розуміти один одного. Можливо, праві ті, хто вважає, що щастя – це коли тебе розуміють.

Робота над схемою: «Засоби спілкування»:

Засоби спілкування

Слова; Інтонація; Міміка; Жести? (Посмішка)

Інсценізація: аналіз етичної ситуації з метою допомогти учням усвідомити, що завжди потрібно враховувати адресата мови, ситуацію у якій відбувається спілкування і теми, на які можна говорити з тією або іншою людиною.

Побачила Олена свою знайому на вулиці, підійшла до неї і каже: «Чи не будете Ви настільки люб'язні, вельмишановна пані, відповісти мені котра зараз година? Мені незручно про це вас запитувати і я ще раз прошу вибачення, але я залишила свій годинник вдома, тому зараз страждаю через це».

Очманіла Катруся і нічого не змогла відповісти Олені.

Чому ця ситуація виглядає безглуздою?

«Мозковий штурм»: під час спілкування необхідно враховувати...

Робота в парах: на основі прислів'їв скласти 5 правил спілкування:

- Що маєш сказати, то наперед обміркуй;
- Дав слово – виконай його;
- Слухай тисячу разів, а говори один раз;
- Говори мало, слухай багато, а думай ще більше;
- За словом в кишеню не полізе;
- Красно говорить, а слухати нічого;
- Язиком сяк і так, а ділом ніяк;
- Базіка – мовний каліка;
- Всякому слову свій час;
- Краще мовчати, ніж брехати;
- Треба знати, що і де казати;
- Гостре словечко – коле сердечко;
- Менше говори, більше почувеш.

Вправа «Лови посмішку»: команда, яка першою заповнить таблиці отримає посмішку.

Етикетні формули	За яких умов вживається
Дозвольте вас познайомити (вам представити). Будьмо знайомі. Дуже приємно. Багато про вас чув.	При знайомстві
Дякую! (Вельми дякую! Дякую від душі!) Спасибі! Безмежно вдячний. Я вам зобов'язаний. Ви зробили мені велику послугу. Як же мені віддячити?	Під час подяки
Вибачте (пробачте). Даруйте. Перепрошую. Прошу вибачення. Прийміть мої вибачення. Мені прикро, що так сталося. Не гнівайтесь, будь ласка.	Під час вибачення

Прошу вас! Маю до вас прохання. Будь ласка (будьте ласкаві, будьте люб'язні), допоможіть мені. Буду дуже вдячний, якщо ви мені допоможете. Чи не допомогли б ви мені?	Під час прохання
Доброго ранку! (Добрий день! Добридень! На добридень!) Добрий вечір! (Добривечір!) Здрастуйте! Здорові були! Радий бачити! Доброго здоров'я! Вітаю! Слава Ісусу Христу!	Під час вітання
До побачення! Прощайте! До зустрічі! Бувайте здорові! Щастя вам! Нехай вам гараздиться! З Богом!	Під час знайомства

Слово вчителя: Бути цікавим для інших непросто. Приємний і цікавий співрозмовник – це той, хто здатен захоплено розповідати про останні події, описувати комічні історії і, одночасно, вміє уважно вислухати, що говорять інші, не перериває їх, дає можливість висловитися кожному. Вміння слухати, як і вміння говорити – ціле мистецтво. Ось найважливіші правила бесіди:

1. Якщо ви бажаєте, щоб вас слухали, навчіться слухати інших людей. Коли весь час говорить один, це не розмова, а монолог.
2. Гарний співрозмовник ніколи не виставляє наперед власну персону.
3. Не можна починати з кимось розмову, поки говорить інший.
4. Не можна перебивати, насміхатися над словами іншого. Звичка голосно сміятися, широко розкриваючи рот, свідчить про невихованість.
5. Якщо при розмові з кимось ваші думки сильно розходяться, не треба починати сварки. Краще змініть тему розмови.
6. Якщо ви ненароком когось образили своїми словами, треба коректно вибачитись.
7. Співрозмовнику можна заперечувати, говорити, що він помиляється, доводити його помилки, але робити це треба делікатно і тактовно.
8. При розмові слід утримуватися від непристойних і грубих виразів, пліток, вибухів гніву.
9. Частіше всміхайтесь. Щира посмішка робить кожного більш привабливим і цікавим.
10. Не можна говорити тільки про себе.
11. Розмову треба вести так, щоб усі присутні могли прийняти в ній участь.

Індивідуальне завдання: отже, щоб бути гарним співрозмовником, треба:

- більше знати;
- правильно користуватися своїм знанням;
- вміти не тільки говорити, але і слухати;
- бути тактовним і делікатним у розмові;
- взагалі, для того, щоб люди бажали з вами спілкуватися, ви самі повинні продемонструвати своїм співрозмовникам це бажання.

V. Закріплення навчального матеріалу.

Гра «Лото»:

1. Його називають єдиною справжньою розкішшю, гідною людини (*спілкування*).
2. Так називають конкретні обставини у яких відбувається спілкування (*комунікативна ситуація*).
3. Синонім слова спілкувальники в українській мові (*співрозмовники*).
4. Так називають уміння поводитися відповідно існуючих правил під час спілкування (*спілкувальна поведінка*).
5. Так називають готові словесні штампи або кліше, які використовують співрозмовники (*етикетні формули*).
6. Набір словесних формул, які використовують співрозмовники в етикетних ситуаціях. Він складається впродовж століть і є елементом культури кожного народу (*мовний етикет*).

VI. Підсумок уроку.

Метод незакінченого речення: *під час уроку я дізнався..., запам'ятав..., усвідомив.*

Асоціювання. Самооцінка: учні виставляють від 0 до 3 балів за кожним із наведених критеріїв:

- Я не відволікався і був уважним;
- Я активно працював;
- Я висував цікаві думки й пропозиції;
- Я допомагав своєму товаришеві по групі.

Виразне зачитування поезії:

*До всіх сердець, як до дверей, є ключики малі.
Їх кожен легко підбере, якщо йому не лінь.
Ти, друже, мусиш знати їх, запам'ятать не важко.
Маленькі ключики твої – «Спасибі» і «Будь ласка».*

VII. Домашнє завдання.

Скласти пам'ятку «Як досягти успіху у спілкуванні».

Список використаних джерел та літератури:

1. Блог вчителя російської мови та зарубіжної літератури Шепілко Анни Борисівни. URL: http://annateacher75.blogspot.com/p/blog-page_59.html (дата звернення: 10.10.2019).
2. Дивослово. 2006. № 3.
3. Муляр О.П. Сучасний урок етики. Книга для вчителя. Луцьк, 2009. 92 с.
4. Пилипова В.М. Урок етики у 5 класі. URL: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/urok--etiki-u--5-klasi-.html> (дата звернення 10.10.2019).
5. Пометун О.І., Пилипчатіна Л.М. Методика викладання етики в 5 класі: методичний посібник. Київ: А.С.К., 2006. 144 с.
6. Пометун О.І., Пилипчатіна Л.М. Яким бути уроку етики. *Історія в школах України*. 2005. № 6. С. 41–45.
7. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Етика. 5-6 класи. Київ: Перун, 2005. 24 с.
8. Рижова Т.В. Етика. 5 клас: Розробки уроків. Харків: Вид-во «Ранок», 2009. 272 с.
9. Романєєва І., Щурова Г. Етика: 5 клас. Київ: Шкільний світ, 2008. 112 с.

Ташкевич Людмила Леонідівна,

вчитель основ християнської етики, старший вчитель
ОЗ НВК Асканія-Нова-гімназія, Херсонська область

План-конспект уроку для 9 класу

Тема: Біблійний сюжет на картині Іллі Репіна «Воскресіння дочки Яіра».

Мета:

навчальна:

- активізувати знання біблійної історії;
- аналізувати твори живопису, використовуючи власний досвід та прагнення до самоосвіти;
- біблійні сюжети – джерело творчості художників;
- ознайомити учнів з шедевром Іллі Репіна «Воскресіння дочки Яіра» та окремими сторінками біографії митця.

розвивальна:

- впевненість у необхідності віри в Господа, в Божу допомогу;
- інтерес до живопису, до вивчення й дослідження Біблії, стимулювання творчого процесу пізнання;
- вміння висловлювати власну думку та ставлення до творів мистецтва;
- розвивати критичне мислення та соціальну компетентність.

виховна:

- виховувати відповідальне ставлення до навчання, самоосвіти;
- формувати найкращі духовно-моральні цінності при поєднанні надбань культурної світової спадщини та внутрішнього світу особистості учня.

Тип уроку: інтегрований урок основ християнської етики та мистецтва з використанням міжпредметних зв'язків.

Обладнання: Біблія; мультимедійна презентація, створена учителем до уроку; картки з назвами предметів та галузей наук; скринька-кейс; екран, проектор, ноутбук; зображення чотирьох прапорів країн світу; карта Європи; відеоролик за біблійним сюжетом; запис фрагменту музичного твору «Місячна соната» Бетховена.

Біблійна основа: Мт.9:18-26; Мр.5:21-43; Лк.8:40-56.

Основні поняття: віра в Господа, покладання надії на Божу допомогу, Біблія – джерело творчості митців-художників.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Організаційний момент: привітання, налагодження контакту з учнями класу.

II. Актуалізація пізнавальної діяльності учнів.

Використовується мультимедійна презентація, на якій зображені ікони та картини, що відповідають тематиці заняття та запитанням учителя.

Почнемо урок з інтелектуальної загадки. Яка біблійна історія зображена на картинах та іконі? Хто головні герої сюжету? Яка картина є найбільш виразною?

Пропоную проаналізувати одну з картин, найбільш виразну, яскраву, але з позицій різних наук. Спробуємо скласти кейс з різних предметів. Назви написані на картках, учні мають скласти під час перебігу або наприкінці уроку в кейс, заповнюючи при опрацюванні матеріалу уроку: історія, географія, філологія, мовознавство, астрономія, мистецтво, педагогіка, психологія, релігієзнавство, фізика, графологія, нумерологія, культурологія.

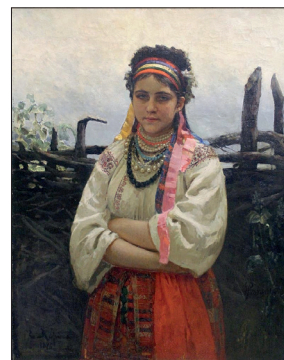
Завдання перше. Проаналізуйте характер людини, її вподобання, висловіть свою думку про людину, прочитавши невеличкий лист (на мультимедійній презентації відображається зображення листа Іллі Рєпіна, але учні ще не знають, що саме він є автором).

Учні висловлюють припущення: віруюча людина, митець, поціновувач мистецтва, почерк досить нерозбірливий, швидко писав, заклопотаний (інше).

Учитель: Як називається наука про почерк людини?

Учень: Наука, що вивчає почерк людини, називається графологія. Можна охарактеризувати людину за почерком. Надає далі пояснення як за почерком пізнати характер людини (відповідь заготовлена заздалегідь).

Завдання друге. Перед вами (на мультимедійній презентації) картини того ж художника, який є автором листа. Що ви можете сказати? Чим схожі картини? Можливо комусь відоме ім'я художника?

Учні: Картини зображують українок, українську селянську хату. Вірогідно, що за походженням він українець, бо малює дорогі серцю пейзажі.

Учитель: Знайдіть на картині «Не чекали» ознаки «українства» (портрет Тараса Шевченка на стіні). Це один з найвідоміших художників XIX століття, народився в Україні. Його звикли називати російським художником, применшуючи вплив українського походження. Отже, пропоную вам цікаву подорож – пошукове дослідження від біблійної історії через кавун до 175-річчя українського художника. В цьому нам допоможуть різні галузі наук, а також учні, які вдома заздалегідь підготували відповіді на певні питання.

III. Основна частина.

Мозковий штурм:

- Назвіть чуда, які робив Ісус.
- Що означає слово «Євангеліє»?
- Скільки їх, хто автори?
- Які Євангелія описують біблійну історію, зображену на картині?
- Як називається наука про числа?

- Де знаходиться Галілея?
- Якою мовою розмовляв Ісус?
- Що таке синагога?
- Які інші культові споруди знаєте?
- Де знаходиться місто Капернаум?
- Художників за жанром називають анімалісти, пейзажисти, ...
- Підібрати синоніми до слова «славетний» художник.
- Що таке автограф?
- Де на картинах зазвичай ставлять автограф?
- Що означає слово «репродукція»?
- Що відомо вам про бізнес на автографах?
- Що означає французьке слово «шедевр»?
- Кавун – це овоч, фрукт, плід, ягода?

Виразне читання біблійної історії «Воскресіння дочки Яіра» (Лк.8:40-56).

Робота експертних груп, аналіз біблійної історії:

Психолог навчального закладу: Ім'я Яір перекладається, як «той, хто пробуджує». Завданням батька є «пробуджувати» до життя своїх дітей. Біблійна історія є дуже важливою для дорослих, які мають вести дітей по життю на початку їх духовного становлення. На першому місці треба ставити не працю, не хобі, а батьківство, адже багато дітей страждають від браку спілкування, в той час, коли батьки займаються іншими справами. Тож виходить, що багато дітей проводять своє життя в снах і мареннях, бо не має поруч того, хто міг би їх «розбудити». Тисячі підлітків тікають від реальності у віртуальний світ, де мають враження, що вони усім керують. Чому діти тікають у віртуальні відносини спілкування? Тому що у житті, на превеликий жаль, мають досвід відкинутості. Їм інколи краще на *Facebook, Instagram*.

Учень-мистецтвознавець: Художник майстерно передає пережання батьків, вони охоплені жахом втрати дитини, але сподіваються на чудо. Сцена відображає відчуття важливості моменту, значимість події. Справа все затемнено, панує тиша, всі в очікуванні. Родичі в глибині, бо вони не головні герої. Дівчина і Ісус Христос виразні, освітлені, щоб привернути увагу. Художник робить акцент на головних персонажах біблійної історії. Це мистецький прийом, щоб увага не відволікалася. Напруження моменту не зникає. Всі в очікуванні чуда. Ісус Христос – головний персонаж, від якого залежить подальший розвиток подій. Обличчя спокійне, він впевнений в перебігу подій, сцена драматична, але не безнадійна. Дівчинка, начебто, спить, вона не померла. Присутність Господа надає впевненості, що все буде гаразд.

Музикант-експерт: Відомо, що художник створив картину під великим враженням від «Місячної сонати» Бетховена (1770–1827), відомого німецького композитора і піаніста. Саме тому картина виглядає такою обнадійливою і водночас загадковою, напруженою і такою, що дає впевненість в перемозі світла, яке тут уособлює Христос. Полотно сповнено таємниць, загадок, наповнено грою тіні та світла, смерті та перемоги над смертю.

Музична пауза. Звучить уривок твору «Місячна соната» Людвіга Ван Бетховена (Електронний ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v=C5WTGOdOek0>)

Біографи художника:

Перший учень: Художнику Іллі Рєпіну – 27 років, він закінчив Академію мистецтв, отримав за картину Золоту медаль і право вчитися шість років за кордоном. Картину писав як дипломну роботу, навіть не сподіваючись на такий шалений успіх. Народився митець у 1844 році, в невеличкому містечку Чугуїв неподалік Харкова, в родині військового поселенця. Рано виявив схильність до малювання, вчився на топографа, реставрував ікони, іконостаси. У 19 років поїхав до Петербургу вчитися, перший раз провалив екзамен, лише з другої спроби вступив до Академії мистецтв. Художник мав українське походження. Але, на жаль, його розписи церков в Україні знищені. Українські мотиви посідали важливе місце у творчості Іллі Рєпіна. Заповідав поховати у рідному місті – Чугуєві. Називав Тараса Шевченка «апостолом свободи». Був глибоко закоханий в українську природу, фольклор.

У творчості став продуктом українсько-російського симбіозу. В останні роки життя, коли художник жив у Фінляндії, знову звернувся до теми України та зображення колоритних запорозьких козаків.

Другий учень: Прожив 86 років: 20 років в Україні, 33 роки в Росії, 3 – в Парижі, 30 років у Фінляндії. За заповітом художника його поховали в парку «Пенати», недалеко від будинку й пагорба, який він називав «Чугуєва гірка». Таким чином, упокоївся митець між «своею батьківщиною» і улюбленим будинком. Відомо про деякі «дивацтва» художника. На вході у будинок висіла табличка «Прислуг немає. Знімайте пальта і калоші самі». Посеред їдальні стояв круглий стіл з рухомою серединою, щоб гості самостійно брали добавку, а не просили їм прислужувати. У будь-яку пору року художник спав при відчинених вікнах. У період лютих морозів прокидався з інієм на ковдрі, але спокійно струшував його і бадьоро брався до роботи. Не вірив у власну винятковість, називав себе «посереднім трудівником», щоденною каторжною працею відпрацьовував своє гучне ім'я, удачі не зробили його небожителем, невдачі не озлоблювали.

Мистецтвознавець: Ілля Рєпін – автор багатьох інших робіт на біблійну тематику. На жаль, багато з них знаходиться поза межами України. Сумна статистика: картина «Голгофа» – США; картина «Йов багатостраждальний» – Росія; картина «Христос воскрешає доньку Яіра» – Росія.

Знавець Біблії: Які висновки маємо зробити, згадавши історію воскресіння доньки Яіра за допомогою картини відомого художника? Батько дівчинки – впливовий чоловік, великий авторитет, але сам особисто, без посередників приходив до Ісуса Христа. Коли прийшла потреба, він звернувся до Господа, бо розумів, що в Ньому зосереджена благодать, він щиро вірував в Ісуса, довірився Йому. Невідомо, чи прийшов би Яір, якби його не змусила крайня потреба. Ми часто бачимо в житті, як люди приходять до Бога у крайній потребі або у біді. Але чи треба очікувати крайнощів? Ісус звертається до Яіра з такими словами: «Не бійся, тільки віруй і вона спасеться» (Лк.8:50). Господь говорить про три справи: страх, віру, спасіння. Щоб перемогти страх, треба вірувати в Господа і будеш спасений.

Психолог навчального закладу: Багато родин вражено тим, що називається «фантомний батько» (phantom father), коли в домі немає батька, навіть якщо фізично він і присутній. Не достатньо бути біологічним батьком дитини. Батьківство – це в першу чергу відповідальність не лише за себе, але й за дружину та дітей. Ще одна проблема сучасності – завантаженість чоловіка помножена на бажання забезпечити матеріальний достаток родини. Інколи чоловіки працюють багато, роблять кар'єру, не мають часу для власних дітей. Хвора дочка бачить, що її тато не соромиться і не боїться публічно висловлювати свою віру Спасителю. Батько приводить Ісуса до власного дому і діє за Його словом. Рушійною силою поведінки батька є любов до доньки. Батько дійсно безмежно її любив і заради неї готовий до рішучих дій. Але найперше – він покладається на Господа. Любов батька не вимірюється шафами одягу, коробками іграшок, новими гаджетами, кілограмами цукерок або кількістю кишенькових грошей. Любов – це готовність до самопожертви, до лідерства, до щирих, безкорисливих, самовідданих і чистих стосунків у спілкуванні, турботі.

Учитель: Ми забули за кавун. Яким чином пов'язані між собою три речі: згадана біблійна історія, кавун, Рєпін Ілля зі 175-річним ювілеєм?

Експерт з дослідження біографії художника: Все починалося з кавуна. Аквапельні фарби до дому Рєпіних приніс двоюрідний брат Іллі – Трохим Чаплигін. Як згадував згодом художник, його життя кардинально змінилося, коли побачив як «оживає» кавун розфарбований яскравими кольорами. Чорно-біле зображення, розміщене в дитячій абетці, раптом набуло яскравості та насиченості. З цього дня ідея преображення світу за допомогою фарб вже не полишала його все життя.

IV. Закріплення вивченого матеріалу. Питання вікторини – на слайдах мультимедійної презентації:

Перший блок:

- Вік доньки Яіра (12 років);

- Євангеліє, яке не розповідає цю біблійну історію (від Івана);
- Місто, в якому Ісус воскресив дівчинку (Капернаум);
- Соціальний статус батька дівчинки (начальник синагоги);
- Яка інша біблійна історія переплітається зі згаданою (про жінку, що страждала 12 років на кровотечу);
- Хто з учнів Ісуса був присутнім (Петро, Іван, Яків);
- Чому плакальники насміялися над Ісусом (бо впевнені були, що дівчинка померла);
- Що звелів зробити Ісус, коли дівчинка ожила (звелів дати їй поїсти).

Другий блок:

- Де і коли народився Ілля Репін?
- Скільки років прожив?
- Де похований?
- У яких країнах знаходяться інші його відомі картини за біблійними сюжетами?
- Яку нагороду отримав за картину «Воскресіння дочки Яіра»?
- Де вчився художник?
- В яких європейських країнах жив митець?
- Чому художник часто звертався у своїй творчості до біблійних сюжетів?
- Який ювілей художника відзначають цього року?

V. Перегляд відеоролика: «Розповіді Доброї Книги. Воскресіння дочки Яіра. 17-та історія» – 3 хв. (Електронний ресурс: <https://www.youtube.com/watch?v>)

Відповіді на питання:

- Чи можна задовольнитися лише переглядом відео при вивченні Біблії?
- Що важливого з біблійної історії не увійшло до відеоролика?
- На які деталі варто було б авторам звернути увагу при створенні відео?

VI. Підсумок уроку: актуальність біблійної історії.

Учитель: Дії батька є прикладом для сучасних християн. Зустрівши Спасителя, він приводить Його до власного дому. Книжники та фарисеї осуджували Христа за спілкування з блудницями, грішниками. Попри осуд, Яір приводить Ісуса до свого дому. Сьогодні ми також потребуємо добрих християнських віруючих родин. Хотілось би, щоб Спаситель був не лише іконою на стіні, а дороговказом життя. Цікаво, що в домі Яіра, Ісус поводить не як гість, а як господар. Він вигнав зайвих людей. Так буває і в сучасному житті. Коли Христос стає частиною людського життя, світ навколо людини змінюється. Христос завжди вимагає віри від тих, хто звертається до Нього по допомогу. Якщо сподіваєшся на себе, на щось земне, то нічого не вийде. Сама по собі людина – ніщо. Але, якщо людина відкрита Богові, якщо вона здатна впустити Бога у своє життя, якщо зуміє відступитися і дати діяти своєму Творцю і Спасителю, тоді людина стане свідком великих справ Божих.

VII. Рефлексія уроку.

Учитель: Які міжпредметні зв'язки були використані при аналізі біблійного сюжету, зображеному на картині Іллі Репіна? Переглянемо кейс, який наповнювався протягом уроку. Чи сподобалася вам формат проведення уроку?

1. Про що дізналися вперше?
2. Що найбільше вразило?
3. Що для вас було цікавим?
4. Яка картина художника сподобалася найбільше і чому?
5. Чому вас особисто навчила біблійна історія про воскресіння доньки Аіра?

Учитель: Дякую всім експертним групам за роботу та підготовку до уроку.

VIII. Домашнє завдання.

Пошукова робота для любителів художньої культури:

1) назвати авторів картин, які були продемонстровані на початку уроку. Довідатися про основні факти про них;

2) оживлення людей, але через певний час кожен із них помер природною смертю біографії (Друга картина: автор Василій Поленов. Четверта картина: ескіз картини Іллі Рєпіна);

3) дізнатися про таємницю картини Іллі Рєпіна «Черниця».

Пошукова робота для знавців Біблії:

1. Біблія містить кілька історій про чудесне, щоби свого часу воскреснути з мертвих. Згадайте і складіть перелік з посиланнями:

- Ілля воскресив сина вдови з Сарепти Сидонської (1Цар. 17:7-24);
- Єлисей воскресив сина сонамитянки (4Цар. 4:32-36);
- Чоловік воскрес, доторкнувшись до кісток Єлисея (4Цар.13:21);
- Христос воскресив сина Наїнської вдови (Лк.7:11-17);
- Христос воскресив Лазаря (Ін.11:38-44);
- Апостол Петро воскресив Тавифу (Діян.9:40);
- Апостол Павло воскресив Євтиха (Діян. 20:7-12).

Список використаних джерел та літератури:

1. Біблія / пер. Р. Турконяка. ВБФ «Східноєвропейська гуманітарна місія», 2016. 1064 с.
2. Илья Репин. Воскрешение дочери Аира. URL: <https://tapirr.livejournal.com/5288734.html> (дата обращения: 10.10.2019).
3. Розповіді Доброї Книги. Воскресіння дочки Яіра. 17-та історія. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=O9NRCuDGGLg> (дата звернення: 10.10.2019).
4. «Місячна соната» Людвіга Ван Бетховена. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=C5WTGOdOek0> (дата звернення: 10.10.2019).
5. Описание картины Ильи Репина «Воскрешение дочери Иаира». URL: <https://opisanie-kartin.com/opisanie-kartiny-ili-repina-voskreshenie-docheri-iaira> (дата обращения: 10.10.2019).

Художньо-естетичні дисципліни

Камінська Майя Володимирівна,

вчитель образотворчого мистецтва, вчитель вищої категорії

Шепетівська спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів № 2

з поглибленим вивченням основ економіки і правознавства, Хмельницька область

План-конспект уроку образотворчого мистецтва для 6 класу

Тема: Подвійний портрет.

Мета:

навчальна: навчити учнів виконувати зображення двох фігур людини пов'язаних між собою, застосовуючи опорні знання з пластичної анатомії, закони перспективи, вміння бачити та зображувати форми конструктивно та пропорційно.

розвиваюча: розвивати відчуття об'єму та пластики фігур людини, передавати взаємозв'язок фігур в одній композиції.

виховна: формувати в учнів засобами образотворчого мистецтва відчуття любові до створення художніх образів, до творів мистецької спадщини світу та України.

Тип: нестандартний комбінований

Матеріально-технічне забезпечення уроку (обладнання):

- для учнів: аркуш паперу формату А4 (альбом); простий олівець; фарби (кольорові олівці); пензлі; вода; ганчірка;
- для вчителя: ілюстративний та навчальний матеріал (таблиця; дидактичні картки «Основні пропорції фігури людини»; зразки дитячих робіт минулих років; приладдя: простий олівець, альбом, гумка, кольорові олівці);
- продумана вчителем тема та мета для впровадження в навчальний процес патріотичного навчання (диспут на тему: «Український одяг – данина традиціям чи гордість нашого народу вдосконалена віками?»);
- підготовлений відеоматеріал для учнів на тему: «Вишивка в одягу сучасних українських дизайнерів».

Міжпредметні зв'язки: українська література, історія України, біологія, математика.

Учні мають навчитися (очікуванні результати):

- вільно та самостійно створювати зображення двох фігур;
- передавати засобами образотворчого мистецтва настрої зображених людей, їхнє відношення один до одного;
- за зразками української вишивки та національного одягу моделювати власне бачення сучасного вбрання.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. Підготовчий етап та перевірка вивченого (10 хв.).

1. Перевірка готовності учнів до уроку

- перевірка наявності учнів;
- налаштування позитивного настрою на уроці.

2. Актуалізація опорних знань

Цільова установка – девіз нашого сьогоденішнього уроку: «Україна – як казка, українці – як диво!».

3. Активізація пізнавальної діяльності здобувачів знань

Перевірка опорних знань, вмінь та навичок необхідних для проведення наступних структурних елементів уроку. **Бесіда з учнями:**

- Часто доводиться чути: гармонійно складена людина, гарна статура, або у людини пропорційна фігура. Яка фігура, на вашу думку, є гармонійною, пропорційною, гарною?
- А як Ви міркуєте, чи можна за «мовою тіла» визначити настрій людини та відношення однієї людини до іншої?
- Дайте відповідь чи змінюються пропорції обличчя людини під час зміни її емоційних станів?

II. Основний етап (25 хв.).

1. Оголошення теми, мети та визначення навчальних (очікуваних) результатів уроку; мотивація пізнавальної діяльності учнів

Повідомити учнів, що на сьогоденішньому занятті вони матимуть змогу поглибити свої знання з побудови фігури людини та навчатися передавати засобами образотворчого мистецтва взаємозв'язок двох фігур в одному зображенні.

2. Мотивація навчальної діяльності

Слово вчителя: Опрацювавши вивчений на уроці матеріал, ви будете вільно володіти майстерністю побудови людського тіла в будь якому ракурсі. Люди завжди прагнули створювати зображення собі подібних! Перші спроби відтворити образ людини робили первісні люди примітивними рисунками. Стародавні єгиптяни розробили канони, де одиницею вимірювання пропорцій постаті людини була довжина пальця руки, у стародавніх греків – голова.

3. Ознайомлення з новим навчальним матеріалом

Основні етапи виконання фігури людини з врахуванням анатомічних особливостей.

Навчальний матеріал:

Із різноманітних форм природи людська фігура – найдосконаліша і найскладніша. Вивчення людської фігури озброює художника професійними знаннями, потрібними для роботи в усіх видах і жанрах образотворчого мистецтва. Зображення людини повинно опиратися на глибокі знання пластичної анатомії та перспективи, на здатність швидко та вірно вловлювати пропорції, вміння бачити і зображувати форми конструктивно. Пропорції, що вважається вдалим, для побудови тіла людини проглядаються в багатьох зразках мистецької спадщини Ренесансу. Художники цієї доби піднесли зображення людини до неймовірних реалістичних висот. Особливу увагу фігурі людини, її досконалості та красі приділив відомий художник Леонардо да Вінчі який, окрім іншого, намалював свій знаменитий малюнок «Вітрувіанська людина». На ньому зображено постать чоловіка у двох накладених одна на іншу позиціях: з розведеними в сторони руками і ногами, вписана в коло; з розведеними руками і зведеними разом ногами, вписана в квадрат. Значення цього малюнка в тому, що тільки ідеальні пропорції людського тіла дозволяють позицію з розведеними руками і ногами вписати в коло, а з розведеними руками і зведеними ногами – в квадрат.

Словникова робота:

- **Анатомія** – наука про будову людського тіла.
- **Канон** – сукупність норм та правил у мистецтві.
- **Пропорції** – співвідношення частин цілого між собою.

Тепер необхідно роздивитись фігуру (можна на прикладі одного з учнів в класі), відмітити характерні особливості та уявити її вже зображеною на папері.

План роботи над зображенням (пояснення звучить з поетапним педагогічним малюнком двох фігур людини (чоловічої та жіночої) на дошці, паралельно, в цей же ж час, учні працюють над

своїм малюнком фігур людей, повторюючи за вчителем, що значно допоможе їм створити правильний (анатомічно вірний) каркас майбутнього зображення):

Процес виконання рисунку двох людських фігур можна поділити на 7 етапів:

1. *Компонування.* Спершу визначається масштаб зображуваних фігур (розміщаються у форматі листа майбутні розміри обох людей), намічаються верхня і нижня лінії, в межах яких і розташовуватимуться зображення.

2. *Постановка фігур.* Після того, як задали розмір і визначили розташування фігур, необхідно їх «поставити» тобто, визначити лінію горизонту, намітити положення слідків ніг (в перспективі), площину на якій вони стоїть. Виявити кут нахилу однієї фігури до іншої.

3. *Знаходження пропорцій.* Щоб знайти основні пропорції необхідно поділити фігури приблизно навпіл. За масштабну одиницю для визначення пропорцій, зазвичай, береться якась частина тіла, найчастіше – голова. Можна скористатись античним канонам, або канонам Мікеланджело. За ним вся фігура ділиться на 8 частин, кожна з яких приблизно дорівнює величині голови: 1 – голова, 2 – від підборіддя до середини грудей, 3 – від середини грудей до пупка, 4 – від пупка до закінчення торсу, 5 – від рівня закінчення торсу до середини стегна, 6 – від середини стегна до нижньої частини коліна, 7 – від нижньої частини коліна до нижньої частини литки, 8 – від нижньої частини литки до підшви.

4. *Виявлення характеру форми.* Перш за все, необхідно виразити конструктивну основу форм та підпорядкувати їх законам перспективи. На цьому етапі головним є виявлення «великих форм», тобто головного, а не другорядного. Жива форма людського тіла підпорядковується тим самим законам перспективи, що й прості геометричні фігури.

5. *Аналітичний аналіз форм.* Аналізуємо зовнішні ознаки майбутніх зображень.

6. *Детальне опрацювання форм.* Показуємо всі дрібні деталі голови: очі, ніс, рот, вуха, особливості волосся, намагаємось передати характер та настрої людей. Зображуємо кисті рук.

7. *Опрацьовуємо зображення в кольорі, спираючись на вплив світла на фігури людей (уявляємо, що світло падає зліва, а тінь від фігур падає справа).* В глядача повинно скластись враження, ніби світло на фігурах поступово, по мірі віддаленості від джерела згасає. Для цього необхідно надати найбільший контраст світла та тіні в найбільш освітленому місці, тобто найближчому до джерела світла, а в інших – менший контраст. Важливою є передача цільності фігур та підпорядкування усіх деталей основному рухові. Зображуючи людей в одязі, при побудові, необхідно орієнтуватись на ті місця, де одяг прилягає до тіла: плечовий пояс, тазовий пояс, колінні суглоби та сідничні м'язи, з них зазвичай спадають великі складки. З великої кількості складок варто відібрати найбільш характерні для виявлення форми. Одяг взагалі не потрібно перевантажувати складками, щоб вони не відволікали від головного – обличчя.

Ось таким чином ми створили кожен свій каркас зображення наших людей, а тепер ви можете самостійно закінчити їх. Після цього додамо елементів української символіки до одягу, головних уборів тощо. Можливо, Вам захочеться уявити себе дизайнерами та створити сучасні луки з етнічними мотивами. Не забуваємо, що наші люди знаходяться в навколишньому середовищі, а тому самостійно, за уявою придумайте та намалюйте його, щоб наше зображення виглядало якомога реалістичніше.

4. Самостійна робота учнів

У процесі доопрацювання учнями зображення фігур людей можна обережно порушити підготовлене питання на тему: «Український одяг – данина традиціям чи це гордість нашого народу, вдосконалена віками?». Буде незайвим, запустити на проекторі відеоматеріал «Вишивка в одязі сучасних українських дизайнерів» (на який учні матимуть змогу опертись в своїй власній роботі). У якій формі і якими словами зацікавити учнів до обговорення цього матеріалу – вже на розсуд окремого педагога. Але важливість цієї теми не має меж та її надто важко переоцінити. *Пропонуємо орієнтовний текст для виступу педагога:*

Краса, своєрідність, комфортність українського національного одягу обумовлені багатотисячними традиціями, розвитком і вдосконаленням технік отримання та обробки матеріалів для виготовлення одягу, творчими талантами рукодільниць, що створюють різні

фасони і декоративні оздоби. Майстри в різних регіонах України намагалися створити свій неповторний одяг, тому український костюм дуже різноманітний. Одяг українців, які проживають на Лівобережжі, значно відрізняється від одягу жителів Правобережжя. Є суттєві відмінності в одязі і між областями: Поділля, Слобожанщина, Полісся, Карпати, південні райони. Регіональні відмінності проявляються не лише в декоративному оздобленні одягу. Застосовувалися різні матеріали для пошиття, створювалися різні фасони і крій, використовувалися свої, особливі, технології виготовлення матеріалів, шиття та декорування вбрання. У кожному регіоні носили свої характерні лише їм головні убори, прикраси, взуття. Найбільш помітно позначилися відмінності на неймовірно багатій різноманітності орнаментів, якими українці прикрашають свій одяг. Вишиті сорочки та пояси досі мають свої регіональні особливості. Різний у різних місцевостях і склад всього костюма, і те, як його носять. Одяг українців складався з декількох обов'язкових предметів які залежали від регіонів.

Сорочка або вишиванка є основним елементом українського стилю. Її носили ще з давньослов'янських часів, і надалі вона незмінно входила до складу українського костюма в якості натільного, або навіть як верхнього одягу. Для її пошиття використовували домоткане лляне, або конопляне полотно, а пізніше стали застосовувати і бавовняну тканину. Сорочки повсякденні шили з простого полотна, небагато декоруючи орнаментами, а святкові відрізняються багатим колоритом вишивки на тлі тонкої красивої тканини. Українські жінки самі шили і вишивали сорочки чоловікові, дітям, собі та іншим членам родини. Навіть до весілля, заручена наречена шила і прикрашала вишивкою сорочку для свого нареченого, яку він одягав на весілля, демонструючи родичам майстерність своєї обраниці.

Поверх сорочки українці надягали інші предмети одягу, склад яких залежав від статі, віку людини, місцевості де він проживав і сезону року.

Андарак – спідниця, зшита з домотканого вовняного, або напівшерстяного полотна. Ззаду спідниця збиралася складками й оздоблювалася знизу широким орнаментом витканим на верстаті, або вишитим вручну вовняними нитками. Найбільш поширений андарак був на Чернігівщині. Жінки Полісся називали так спідницю, зшиту з вовняної тканини в смужку.

Дерга – повсякденна спідниця, що складається з одного довгого шматка вовняного домашнього полотна, який жінки обертали кілька разів навколо нижньої частини тіла. Через це її ще називали «обгортка». Закріплювали її на талії поясом. Цей вид спідниці був дуже поширений в Україні.

Кохтою, курткою називали нагрудний одяг з довгими рукавами який носили в багатьох українських областях. За формою і кроєм цей одяг нагадував безрукавку, властиву даній місцевості (тканина для пошиття в основному використовувалася фабрична).

Керсетка – один з різновидів жіночих безрукавок. Була поширена на Київщині, Полтавщині, Чернігівщині, в південних районах України. Керсетки могли бути різними по довжині, по декоративному оформленню. Найбільш популярними і різноманітними керсетки стали в IX столітті, коли остаточно визначилися їх регіональні особливості в крої, матеріалах, колірних комбінаціях і прийомах обробки.

Безрукавка – безрукавка з хутра, дуже популярний вид одягу у жителів Прикарпаття і Карпат. Жителі кожного району цих місцевостей намагалися урізноманітнити способи декорування безрукавок, досягаючи в їх оформленні надзвичайної краси та неповторності.

Лейбик – безрукавка, шита з сукна, яку носили українці які жили в Поліссі, в передгір'ях Карпат та інших районах Західної України. У деяких місцевостях Лейбик мав інші назви – горсет, катанка, бруслик.

Національний одяг – це вище поняття, ніж одяг регіональний. Якщо місцевий одяг репрезентує собою тільки одну частину України, то національний одяг – всю соборну Україну, націю!

Під чужинським пануванням наш народ зберіг національний одяг – як символ, що його проніс через всі віковічні страждання й утиски, які довелося зазнати від окупантів. Національний одяг, мова, віра, звичаї – все це надійний захист від національного занепаду.

III. Завершальний етап (10 хв.).

1. Підсумки уроку:

- зробити з учнями міні-перегляд виконаних ними робіт;
- визначити видимі помилки та разом з учнями знайти шляхи їх вирішення в домашніх умовах;
- запропонувати учням самостійно прокоментувати свої виконання зображення згідно пропорцій та анатомічних особливостей;
- охарактеризувати чи правильно підібрана кольорова палітра при виконанні кольору шкіри людини;
- повідомити оцінки за сьогоднішній урок в індивідуальному порядку;
- надати учням можливість висловити свої враження від уроку;
- прийняти до уваги, які форми та методи подання інформативного матеріалу їм найкраще підходять.

2. Рефлексія:

- що нового дізналися (навчилися) на сьогоднішньому уроці?
- що найбільше сподобалося?
- що я встиг(ла) зробити на уроці?
- чого досягли?

Мене здивувало ...

У процесі відповідей варто зорієнтувати учнів, щоб вони використовували наступні фрази: *У мене вийшло... Мені захотілося... Мене надихнуло...*

3. **Домашнє завдання:** поспостерігати за основними положеннями тіла людини в стані спокою.

Список використаних джерел та літератури:

1. Железняк С.М., Ламонова О.В. Образотворче мистецтво: підруч. для 6-го кл. загальноосвіт. навч. закл. Київ: Генеза, 2014. 191 с.: кольор. іл.
2. Конспект уроку образотворчого мистецтва. 6 клас. Історія вивчення пропорцій людини. URL: <http://catcut.net/LjCD> (дата звернення: 08.10.2019).
3. Національний український одяг. URL: <http://catcut.net/biCD> (дата звернення: 08.10.2019).
4. Рисунок та живопис людської фігури. URL: <http://catcut.net/9jCD> (дата звернення: 08.10.2019).
5. Український національний одяг. URL: <http://catcut.net/iiCD> (дата звернення: 08.10.2019).
6. Український Одяг Дівчини – Українське Національне Вбрання – Вікіпедія. URL: <http://catcut.net/ShCD> (дата звернення: 08.10.2019).
7. Федюк О.О. Урок образотворчого мистецтва для 6 класу на тему: «Постаті людини. Образ літературного героя». URL: <http://5fan.ru/wievjob.php?id=55057> (дата звернення: 08.10.2019).

ДЛЯ ПОДАТОК

Наукове видання

МИСТЕЦТВО ВИКЛАДАННЯ: ЗОЛОТІ ЗЕРНА ДОСВІДУ
педагогічний щорічник

Випуск 1

Контакти:

Наукове товариство студентів та аспірантів імені Олександра Оглоблина
факультету міжнародних відносин
Національного університету «Острозька академія»
Адреса: 35800 вул. Семінарська, 2, м. Острог, Рівненська обл.,
e-mail: ohloblyn@oa.edu.ua

Голова редакційної колегії Назар Мартинюк
Відповідальний секретар Тетяна Ющук
Відповідальна за випуск Ірина Полішук
Комп'ютерна верстка Наталії Крушинської

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 6,51. Наклад 50 пр. Зам. № 66-19.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Book Antiqua».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Виготовлено ФОП видавець Свинарчук Р. В.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 27 від 29 липня 2004 року.
Тел. (+38068) 68 35 800, e-mail: print35800@gmail.com.